

Socialhögskolan
Sol 066
Vårterminen 2004

Att stängas ute, eller att inte vilja komma in – Om de hemlösas situation i Helsingborg

Författare: Tina Olesen
Vibeke Roland

Handledare: Aina Winsvold

Abstract

The intention of this study was to inquiry how the social workers at the social service offices in Helsingborg perceive the homeless and their situation, and what kind of aid and support the homeless are getting so they can change their situation. We have also examined how the homeless describe their own situation and how they experience the treatment and the help they get from the social workers. Our main questions were:

1. How does the social workers describe the situation of the homeless in Helsingborg?
2. What are the social workers doing to help the homeless acquire and maintain an own flat?
3. How do the homeless look at their situation?
4. How do the homeless experience the treatment they get from the social workers?

The study was based on a qualitative method using interviews with persons who were, or had been, homeless and with social workers. As a theoretical perspective we used “social exclusion” and the theory of the British sociologist, Norbert Elias, we also compared our study with earlier research.

We found that the homeless are living in a difficult situation and that they not feel as participating in the society. They experience that they are outsiders and not been accepted by the “ordinary” citizens in the community. They also thought that it was difficult to influence the help they get from the social services. They had experienced that the treatment they got from the social workers sometimes felt insulting.

The causes to homelessness are both structural and individual. Drug abuse was seen as a main cause to homelessness both by the homeless and by the social workers. One structural cause is the housing shortage, especially when it comes to small and affordable apartments. The social workers describe the situation of the homeless as a difficult problem to solve. It was difficult for the homeless to be accepted as tenants both by the landlords and by other tenants. The social services in Helsingborg have many different housing alternatives where the homeless can live for a shorter or longer period. To get a place in the housing that the social services can offer the homeless often must live up to different demands. A demand can for an example be that they must stop using drugs before the can achieve a place in a more stable and lasting housing solution.

We have understood that the problem of homelessness is not an easy issue to solve and that there is no universal solution that could give every homeless person a housing that he or she can maintain.

<u>Förord</u>	3
<u>1. Inledning</u>	4
<u>1.1 Problemformulering</u>	4
<u>1.2 Syfte och frågeställningar</u>	6
<u>1.3 Metod och urval</u>	7
<u>1.3.1 Metod och intervjuer</u>	7
<u>1.3.2 Resultatens tillförlitlighet</u>	7
<u>1.3.3 Urvalsmetoder</u>	8
<u>1.3.4 Analys och transkribering av intervjuer</u>	8
<u>1.3.5 Källkritik</u>	9
<u>1.3.6 Etiska överväganden</u>	9
<u>2. Bakgrund</u>	9
<u>2.1 Teoretisk utgångspunkt och tidigare forskning</u>	9
<u>2.2 Begreppet hemlöshet</u>	9
<u>2.3 Vilka är de hemlösa?</u>	11
<u>2.4 Varför blir man hemlös – strukturella och individuella orsaksförklaringar</u>	14
<u>2.4.1 Strukturella förklaringar</u>	14
<u>2.4.2 Individuella förklaringar</u>	17
<u>2.5 Vilken hjälp får de hemlösa</u>	20
<u>2.6 Teoretiska utgångspunkter</u>	23
<u>2.6.1 Social exklusion/social utestängning</u>	23
<u>2.6.2 Kategoriseringsprocesser</u>	25
<u>3. Resultat och analys</u>	28
<u>3.1 Antal hemlösa och orsaker till hemlöshet</u>	28
<u>3.2 Hjälp och insatser</u>	36
<u>3.3 Bemötande</u>	41
<u>3.4 De hemlösas upplevelse av sin situation</u>	43
<u>3.5 Myndigheters anställdas tankar om de hemlösas situation i samhället</u>	49
<u>3.6 Sammanfattning av resultat</u>	50
<u>4. Slutdiskussion</u>	53
<u>5. Källförteckning</u>	55
<u>Bilagor</u>	58

Förord

Vi vill här passa på att tacka de hemlösa och f.d. hemlösa som ställde upp på våra intervjuer. Undersökningen hade inte gått att genomföra utan er insats. Vi vill även tacka de myndighetspersoner, personal i frivilligorganisationerna och personal på Möllan för att ni ställde upp med er tid och era kunskaper. Ett stort tack också till professor Hans Swärd för värdefulla litteraturtips, vår handledare som bistått med sitt kunnande och uppmuntran när hopplöshetens moln hopade sig. Sist men inte minst vill vi tacka våra familjer för att de har stått ut med frånvarande svar, irriterad upptagenhet och hålögd närvaro vid frukostbordet.

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Hemlöshet började ses som ett socialt problem redan under 1800-talet och är inget nytt fenomen i Sverige. Under 1970-talet och fram till mitten av 1980-talet var hemlöshet inte något uppmärksammat problem bland allmänheten och inget hett debattämne i tidningar och TV. Visst fanns "A-laget" utanför systemet och på bänkarna runt Gustav Adolfs torg i Helsingborg men de sågs nog mest som ett ganska oförargligt och kanske också allmänt accepterat inslag i stadsbilden.

Idag, några år in på det andra millenniet ser bilden annorlunda ut. Man ser ofta utslagna människor med trasiga kläder och skor och man ser människor med psykiska problem som uppför sig underligt och ibland störande. Att människor tigger pengar på gatan är inte heller något som bara förekommer i andra fattigare länder utan också här i folkhemmet Sverige. Hemlöshet som ett socialt problem tycks ha fått en förnyad aktualitet på senare tid och är nu åter uppmärksammat bland allmänheten, i den politiska debatten och i massmedia.

Att ha ett hem ses av de allra flesta av oss som en självklarhet och något som borde vara en grundläggande rättighet för medborgarna i ett demokratiskt välfärdsamhälle som Sverige. Att en bostad ska ses som en rättighet och ett ansvar som ska åligga den offentliga verksamheten står också inskrivet i Sveriges grundlag "Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet och för en god levnadsmiljö..." (RF kap 1, § 2). Det har dock blivit alltmer uppenbart att bilden av folkhemmet, med det trygga hemmet som ideal (Svärd 1998), där alla medborgare har en plats och där alla har rätt till ett värdigt liv får allt större sprickor. Hans Svärd skriver att de förklaringar som finns till hemlöshetsproblemet kan delas upp i två typer, antingen individinriktade eller strukturinriktade. Den individinriktade förklaringen innebär att man menar att personliga förhållanden som t.ex. personliga svagheter, psykisk sjukdom, relationsproblem, störande beteende och missbruksproblem kan göra att man inte klarar av att bo i en egen bostad. De hemlösa kan enligt denna förklaringsmodell ses som oskyldiga offer men man kan också betona individens eget ansvar för sitt liv och hävda att de hemlösa själva har valt sin situation. Den strukturinriktade förklaringen går ut på att strukturella faktorer orsakar hemlösheten. Enligt detta synsätt kan problemet sättas i samband med hur samhällets resurser fördelas och organiseras. Här är det faktorer som hög arbetslöshet, ekonomiska åtstramningar, nedskärningar inom den offentliga sektorn, ökad fattigdom och ett ökat antal människor med en marginell ställning i samhället som ses som orsaker till hemlösheten

(Swärd, 1998). Swärd menar att idag betonar de flesta undersökningar att det är en kombination av både samhälleliga och individuella faktorer som orsakar hemlösheten.

I Sverige liksom i övriga Europa har under de senaste decennierna flera stora förändringar ägt rum som framförallt påverkat de mest svaga och utsatta grupperna i samhället. Förändringar med negativa följder för de svagaste grupperna i samhället är till exempel sänkningar av de offentliga utgifterna genom nedskärningar i olika trygghetssystem (Edgren-Schori 2000). En annan förändring som drabbat dem med svag förankring på bostadsmarknaden är att bostadspolitiken gradvis har avvecklats (Sahlin 2002:558). Sahlin skriver att för femton år sedan kunde den som var bostadslös ställa sig i kö på bostadsförmedlingen och genom socialtjänsten eller läkare få ett intyg som innebar att hon/han fick förtur i bostadskön. Sedan 1980-talet har de flesta kommuner lagt ned sina bostadsförmedlingar och "allmännyttan" har allt högre krav på de nya hyresgäster som kommer ifråga för ett kontrakt. De som har någon registrerad betalningsanmärkning är chanslösa och har man ingen fast inkomst eller är inkomsten för låg har man inte heller stor chans att få en lägenhet på den reguljära bostadsmarknaden. De som drabbas mer än andra är till exempel personer med stora missbruksproblem och allvarligare psykiska problem men också den större grupp av människor som lever under osäkra arbets- och bostadsförhållanden och riskerar att ställas på gatan (Magnusson & Meeuwisse 2001). Swärd menar att socialtjänsten har fått ta över ansvaret för problemhushållen från de allmännyttiga bostadsföretagen. Detta har inneburit en utveckling av en sekundär bostadsmarknad vilken består av grupp- eller kategoribostäder, träningslägenheter och sociala kontrakt (Swärd 1998). Enligt den kartläggning som gjordes i Sverige under en vecka år 1999 av Socialstyrelsen fanns det då 8440 personer registrerade som hemlösa. Av dessa var cirka 700 personer härbärgesboende och cirka 500 var uteliggare. Dessa siffror omfattar dock bara de hemlösa som varit i kontakt med de myndigheter och frivilligorganisationer vars rapportering ligger till grund för Socialstyrelsens kartläggning och ska ses som minimisiffror. Socialstyrelsen definierar i sin kartläggning en person som hemlös om denna saknar egen eller hyrd bostad och inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende utan är hänvisad till tillfälliga boendalternativ eller är uteliggare. Som hemlösa räknar de också de personer som är inskrivna på kriminalvårdsanstalt eller institution inom socialtjänst, Statens Institutionsstyrelse eller sjukvård om han/hon planeras skrivas ut inom tre månader efter mätveckan utan att ha en bostad ordnad (Socialstyrelsen 2000:1).

Socialstyrelsen (2000:1) redovisar också hur stor del av de hemlösa som tagit del av olika insatser. Av insatserna från socialtjänsten var kontakt med socialsekreterare den vanligaste,

70 % av de hemlösa hade tagit del av denna insats. 23 % av de hemlösa hade fått öppenvård för sina missbruksproblem medan 19 % varit på behandlingshem det senaste året. Då det gäller bistånd som avser boende har 20 % fått plats i korttidshem/jourlägenhet, 16 % har fått plats i grupp/kategori-boende, 8 % har fått tränings-/försökslägenhet och 4 % egen lägenhet med stöd. Socialstyrelsen skriver att 6000 av de hemlösa har fått någon form av insatser från socialtjänsten eller annan myndighet. Då det gäller de hemlösa med missbruksproblem var hälften av dem som fick tvångsvård 1998 hemlösa 1999 och det samma gäller för närmare hälften av dem som tog del av boendeinsatser 1998. Detta visar enligt Socialstyrelsen att den vård och det stöd som socialtjänsten ger till missbrukarna inte är framgångsrik (Socialstyrelsen 2000:1).

Enligt Socialtjänstlagen (2001:453) svarar varje kommun för socialtjänsten inom sitt område och har ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och hjälp de behöver (SoL kap 2 § 1 och 2). Den enskilde skall ha rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Genom biståndet skall den enskilde tillförsäkras en skälig levnadsnivå (SoL kap 4 § 1). Vi tolkar detta som att kommunerna har ansvar för att dess invånare har någonstans att bo eftersom en egen bostad borde ingå i begreppet ”skälig levnadsnivå”.

Att leva som hemlös i ett samhälle där rätten till bostad finns lagfäst i grundlagarna innebär enligt oss att man på ett sätt är socialt exkluderad från det liv som övriga samhällsmedborgare lever. Socialtjänsten är den samhälleliga instans som har ansvar för att ”främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet” (Socialtjänstlagen, kap 1, § 1). Detta, tänker vi, förutsätter samarbete med andra organisationer och myndigheter för att de hemlösa ska få det stöd och den hjälp de behöver.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning är att undersöka hur man inom socialtjänsten ser på de hemlösa och deras situation i Helsingborg och vad de hemlösa får för hjälp för att förändra sin situation. Vi ska också undersöka hur de hemlösa beskriver sin situation och hur de upplever det bemötande och den hjälp de fått av socialtjänstens personal. För att ta reda på det har vi haft följande frågeställningar:

1. Hur beskriver socialtjänstens personal de hemlösas situation i Helsingborg?
2. Vad gör man i socialtjänsten för att hjälpa de hemlösa att få och klara av ett eget boende?
3. Hur ser de hemlösa på sin situation?
4. Hur upplever de hemlösa det bemötande och den hjälp de fått av socialtjänstens personal?

1.3 Metod och urval

1.3.1 Metod och intervjuer

I vår undersökning har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod för att undersöka de hemlösas syn på sin situation i samhället och socialtjänstens syn på de hemlösas situation. Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer där vi har haft en intervjuguide, (se bilaga) men där respondenterna har varit relativt fria i sina berättelser. Vi har även ställt följdfrågor där det har fallit sig naturligt att göra det. Detta har vi gjort för att få de hemlösas subjektiva upplevelse av sin situation, beskriven med deras egna ord.

En kvantitativ metod, i form av t ex en enkätundersökning, anser vi hade blivit för styrd då den skulle ha innehållit färdiga svarsalternativ. Det hade kanske gett en mer objektiv och allmän syn på hemlösas situation i samhället, men vi ville ha en mer nära och djup förståelse av fenomenet. Holme och Solvang betonar att Kvalitativa metoder syftar till att fånga egenarten hos den enskilda enheten och dennes speciella livssituation. (Holme/Solvang 2001)

Vi har haft en induktiv ansats då vi inte har någon hypotes som vi försöker verifiera. Vi vill helt enkelt undersöka och beskriva de hemlösas situation i samhället. (Holme/Solvang 2001) Utöver dessa primärdata har vi använt oss av sekundärdata i form av tidigare forskning om hemlöshet, SOU-rapporter samt läroböcker i ämnet.

För att få tag i intervjupersoner på myndigheter och organisationer ringde vi upp dem, presenterade oss och förklarade syftet med vår uppsats.

1.3.2 Resultatens tillförlitlighet

Validiteten anser vi är hög då vi menar att vi faktiskt har undersökt det vi planerade att undersöka, de hemlösas och myndigheters syn på de hemlösas situation i samhället. Vi har noggrant planerat de frågor vi har valt att ställa till våra respondenter (se bilaga) och vi har valt ut de myndigheter och frivilligorganisationer som vi bedömt har kunnat förse oss med den information vi behöver.

Reliabiliteten är kanske svårare för oss att bedöma, då vi har fått utgå ifrån att de svar vi har fått på våra frågor har varit vad respondenterna faktiskt tycker. Därtill kan man nämna intervjuareffekten, det är tänkbart att vissa av respondenterna (de hemlösa) givit oss de svar de tror att vi förväntar oss, men så vitt vi har kunnat bedöma har de svarat så ärligt de har kunnat. Många av de hemlösa lever under mycket svåra omständigheter och känner kanske viss motvilja till att lämna ut sig alltför mycket.

Vi är medvetna om att antalet respondenter är få och att det inte går att dra några generella slutsatser om hur hemlösa i allmänhet ser på sin situation, men menar ändå att resultatet är värdefullt för vår undersökning, för att få en djupare förståelse för det problem hemlöshet

innebär. Vår förförståelse vad det gäller hemlösas situation i samhället har nog också färgat vår uppsats en del. Det faktum att vi har valt citaten och att vi har haft social exklusion som vår teoretiska utgångspunkt har förmodligen styrt analysen något.

1.3.3 Urvalsmetoder

Vi har valt att vända oss till Hemlösas Hus för att leta efter hemlösa som är intresserade av att dela med sig av sina erfarenheter av att vara hemlös, där valde vi med hjälp av personalen ut tre hemlösa personer i varierande ålder. Vi hade velat ha respondenter av båda könen, men hittade ingen kvinnlig respondent som var intresserad av att bli intervjuad. För att få myndigheters och organisationers syn på de hemlösas situation har vi vänt oss till två socialsekreterare på Möjligheternas hus, den tidigare chefen för hemlöshetssekreterarna på vuxenomsorgen, föreståndaren på Hemlösas hus, två av personalen på Möllan (härbärge som har öppet dygnet runt), samt två ansvariga för Boskolan för hemlösa familjer. På Boskolan fick vi även möjlighet att intervju två hemlösa familjer. Möjligheternas hus handlägger i många fall de hemlösas ekonomi. De hemlösa som är missbrukare och/eller har svårare psykiska problem har kontakt med vuxenomsorgen, på Hemlösas hus har de bostadslösa möjlighet att duscha, byta kläder, vila en stund och äta billig mat, på Möllan får en del av de hemlösa tillfällig logi, en del under en längre tid och på Boskolan hjälper man bostadslösa familjer att reda ut sin boendesituation. De har också ett boende för hemlösa familjer. Vi har dessutom gjort en uppföljningsintervju med socialsekreterarna på Möjligheternas hus, för att de skulle få möjlighet att bemöta en del uttalanden som gjorts i andra intervjuer angående deras arbete.

1.3.4 Analys och transkribering av intervjuer

Vi har spelat in våra intervjuer på minidisc och bandspelare, samt antecknat under tiden för att gardera oss mot tekniska problem. För att vara säkra på att få med så mycket som möjligt av det som blivit sagt, gester, ansiktsuttryck o s v har vi valt att båda närvara vid samtliga intervjuer. Vi har skrivit ut intervjuerna i sin helhet för att använda dem som underlag vid resultatredovisning och analys.

Vid något tillfälle var en minidisc vi skulle ha trasig så vi fick ta en gammal hederlig bandspelare i stället. Ljudkvaliteten var under all kritik, vilket gjorde det mycket svårt att höra vad som sades på bandet. Vid utskrift av intervjuerna har vi gjort som så, att där det har varit omöjligt att höra vad som sagts har vi skrivit frågetecken, hellre än att gissa. I vår analys och resultatredovisning har vi valt att redovisa vårt resultat under fem olika teman som knyter an till våra frågeställningar som vi sedan analyserar med hjälp av tidigare forskning och de teorier som presenteras i kapitel 2.

1.3.5 Källkritik

Vi har hämtat mycket av vår information från facktidskrifter, läroböcker och SOU. Vi har valt att inte hämta information från internet då vi har varit mer intresserade av teorier och fakta om hemlöshet och inte så mycket statistik. Visst material har säkert varit färgat av författarnas egna åsikter om till exempel orsaker till hemlöshet men vi anser ändå att det har utgjort ett bra underlag för vår undersökning.

1.3.6 Etiska överväganden

Vi har varit noggranna med att informera våra respondenter om vad materialet kommer att användas till, samt att de kommer att vara helt anonyma. Anonymiteten gäller de hemlösa vi har intervjuat. Vi har även informerat respondenterna om att allt material som minidiscar och anteckningar kommer att förstöras när arbetet är klart. Alla respondenter har frivilligt deltagit i intervjuerna.

2. Bakgrund

2.1 Teoretisk utgångspunkt och tidigare forskning

I vår uppsats har vi använt oss av tidigare forskning som vi huvudsakligen hämtat från statens offentliga utredningar (SOU 2 000:3, SOU 2 000:14 och SOU 2 001:95), Socialstyrelsens skrift, Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:1, TemaNord 2002:558 samt Hans Swärds Hemlöshet – Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma?.

Som teoretiskt underlag har vi utgått från ”social exklusion”/”social utestängning”, samt Norbert Elias teori om hur en ojämn maktfördelning mellan två grupper som är beroende av varandra uppstår.

2.2 Begreppet hemlöshet

I SOU-rapporten *Adressat okänd* (SOU 2000:14) beskrivs hemlöshet som ett svårfångat begrepp. Begreppet hemlöshet kan innebära en objektiv realitet nämligen den att en person saknar en bostad. Man kan också se på hemlöshet som ett känslomässigt tillstånd där

individen känner sig hemlös oberoende av om han/hon har en bostad eller inte. Att man kopplar begreppet till ett känslomässigt tillstånd kan sättas i samband med hur man skiljer mellan begreppen "bostad" och "hem". Bostaden står för en fysisk och objektiv dimension, en byggnad som man disponerar för eget bruk och där man har tak över huvudet. Begreppet "hem" står för känslor av förankring i tillvaron och av tillhörighet som i innebörden av "föräldrahem", "hembygd" och "hemkänsla" (SOU 2000:14).

Swärd (1998) refererar till Ingrid Sahlin då han skriver om tre olika sätt att relatera begreppen "bostadslös" och "hemlös" till varandra. Ett synsätt är att se hemlösheten som en liten delmängd av bostadslösheten. Människor kan genom detta perspektiv vara bostadslösa och alltså sakna lägenhet och kontrakt men ändå inte uppleva sig som hemlösa. Här skiljer man på de hemlösa och de bostadslösa genom att ge begreppet "hemlöshet" en delkulturell innebörd. I motsats till de bostadslösa anses de hemlösa upprätthålla en delkultur där missbruk, kriminalitet och avvikande beteende ses som den främsta orsaken till bostadslösheten. I det andra synsättet är det hemlösheten som utgör den största enheten och bostadslösheten en mindre del av denna. Enligt detta sätt att se kan de som har en faktisk bostad med en säng, en dörr och en adress ändå känna sig hemlösa. Ett exempel på detta är flyktingarna på en flyktingförläggning eftersom de inte har ett eget hem som de själva valt och kunnat utforma och sätta sin egen prägel på. Enligt det tredje synsättet ser man på hemlöshet och bostadslöshet som två olika fenomen. Där knyter man hemlöshetsbegreppet till begreppet "hem" i den bemärkelsen som beskrevs ovan. Hemlöshet knyts alltså till ett känslomässigt tillstånd med komponenter som välbefinnande och sociala band och inte till objektiva bostadsförhållanden. Tolkar man hemlöshetsbegreppet på detta sätt kan man ha en egen lägenhet men man kan inte finna sig tillrätta där utan sover hellre ute eller på andra ställen som inte är avsedda för boende. Bostadslösheten innebär däremot att man saknar ett eget kontrakt, lägenhet eller boplat. Detta innebär att man kan vara hemlös fast man har en egen bostad eftersom man inte upplever denna bostad som sitt hem. Man kan också vara bostadslös men inte uppleva sig som hemlös då man funnit ett ställe, som enligt samhällets normer inte kan definieras som ett hem, som man upplever som sitt hem (Swärd 1998). I SOU 2000:14 tar man upp forskarna Gullberg och Börjesons uppfattning om den strävan som finns till en dikotomisering i definitionen av bostadslöshet. De anser att man undviker definitionsproblem genom att låta frågan gälla hushållens grad av styrka/svaghet då det gäller positionen på bostadsmarknaden. Två mått på denna styrka/svaghet är graden av dispositionsrätt samt bostadens kvalitet. Dispositionsrätten är här den viktigaste för att mäta en individs ställning på bostadsmarknaden. Denna kan mätas med hjälp av en skala som

består av kategorier av positioner utanför och inom den reguljära bostadsmarknaden (SOU 2000:14).

I vår uppsats har vi valt att definiera hemlöshet som en fysisk och objektiv realitet och använder oss därför av den definition som Socialstyrelsen använde sig av i sin kartläggning av hemlösheten 1999: "Som hemlös räknas i denna undersökning en person som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende samt är hänvisad till tillfälliga boendialternativ eller är uteliggare." Person som är inskriven på kriminalvårdsanstalt eller institution inom socialtjänst, SIS eller sjukvård räknas om han/hon planeras skrivas ut inom tre månader efter mätveckan men ännu inte har någon bostad ordnad. Som hemlös räknas också person som tillfälligt bor hos bekanta, om han/hon p.g.a. bostadslöshet varit i kontakt med den uppgiftslämnande myndigheten/organisationen under mätveckan. Det centrala är alltså att en hemlös löst bostadsfrågan på mycket kort sikt eller inte alls. Det rör sig om en situation där man inte kan ha sina tillhörigheter på en bestämd plats och har svårt att knyta några stadigvarande sociala relationer." (Socialstyrelsen 2000:1).

2.3 Vilka är de hemlösa?

I den kartläggning som Socialstyrelsen (2000:1) gjorde under en mätvecka år 1999 rapporterade, vilket vi nämnt tidigare, de tillfrågade myndigheterna och organisationerna in 8440 personer som saknade egen eller förhyrd bostad och som inte bodde i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende. Dessa personer var alltså hänvisade till tillfälliga boendialternativ eller var uteliggare. Helsingborgs kommun redovisade 188 hemlösa personer.

Boendesituation

Cirka 1200 (14 %) av de hemlösa är uteliggare/härbärgesboende och lever i en mycket utsatt situation. Den vanligaste boendesituationen var att bo tillfälligt hos anhöriga eller bekanta vilket 28 % av de hemlösa gjorde. 17 % bodde på institution och 8 % befann sig inom kriminalvården. 4 % hade plats på ungarshotell/hotellhem och 2 % på hotell. 5 % hade försöks-/träninglägenhet, 2 % bodde i familjehem och 1 % bodde på kvinnojourens boende. 14 % hade någon annan boendeform som ej räknas som eget boende och för övriga 4 % saknades uppgift (Socialstyrelsen 2000:1).

Hemlöshetens varaktighet

Då det gäller hemlöshetens varaktighet bland de hemlösa som omfattades av Socialstyrelsens kartläggning hade en femtedel varit hemlösa minst fyra år. 500 personer hade varit hemlösa i tio år eller längre. Majoriteten av de hemlösa, 40 %, hade varit hemlösa mindre än ett år. Fler män än kvinnor hade varit hemlösa i minst sju år 10 % mot 4 %. Då det

gäller de som varit hemlösa mindre än ett år var förhållandet det motsatta 46 % av kvinnorna och 38 % av männen. Kartläggningen visar att ju längre hemlösheten varar desto mer ökar andelen personer som är uteliggare/härbärgesboende.

Kön och ålder

De flesta av de hemlösa är män, kvinnornas andel är 21 %. De hemlösa kvinnornas medelålder var 37 år och männens medelålder var 40 år. Bland de yngre hemlösa, de under 25 år, fanns en större andel kvinnor. 9 % av männen är under 25 år jämfört med 14 % av kvinnorna (SOU 2000:14). Kvinnorna och männens problem skiljer sig också åt. Det är vanligare med missbruk bland männen, 73 % av männen hade missbruksproblem jämfört med 59 % av kvinnorna. Då det gäller psykiska problem är kvinnornas andel större än männens med 41 % mot 34 % (Socialstyrelsen 2000:1).

Etnicitet

Av de hemlösa är 74 % födda i Sverige. Finländarna utgör 10 % och har en hög överrepresentation i förhållande till deras andel av befolkningen, de är också oftare än övriga hemlösa uteliggare/härbärgesboende. Då det gäller de utomeuropeiska invandrarna är också dessa överrepresenterade. Jämfört med finländarna hör dessa till de mindre utslagna av de hemlösa. De har varit hemlösa under kortare tid och en mindre del är uteliggare/härbärgesboende. De har inte i lika stor utsträckning missbruksproblem men däremot är andelen med psykiska problem större. De lever i något större utsträckning på socialbidrag, 57 % mot 48 % av samtliga hemlösa. Det är också en större andel yngre bland flera av invandrargrupperna exempelvis är 40 % av dem som kommer från Asien under 30 år (Socialstyrelsen 2000:1)

Försörjning

Då det gäller försörjningskälla försörjer sig de flesta hemlösa, 48 %, genom socialbidrag. 26 % uppbär sjukbidrag eller pension. Övriga försörjningskällor är "annat" 6 %, sjukpenning 4 %, a-kassa 3 %, lön 3 % och studiemedel 2 %. Anknypningen till arbetsmarknaden blir svagare ju längre hemlösheten varar. Av dem som varit hemlösa mindre än ett år hade 17 % antingen lön, studiemedel, a-kassa eller sjukpenning medan motsvarande andel bland dem som varit hemlösa 4-6 år var 8 % och bland dem som varit hemlösa i minst 10 år var denna andel endast 3 % (Socialstyrelsen 2000:1).

Föräldraskap

En tredjedel av de hemlösa är föräldrar till barn som är under 18 år (Socialstyrelsen 2000:1). Av kvinnorna är det 43 % som har barn under 18 år och andelen som är vårdnadshavare till sina barn är 21 %. Bland männen är 28 % föräldrar till barn under 18 år men endast 4 % är också vårdnadshavare. Ju längre tid hemlösheten pågått desto färre hemlösa är det som har

behållit vårdsnaden om sina barn. En orsak till detta kan vara att de hemlösa som bor i institutionsliknande miljöer har svårt att upprätthålla ett fungerande umgänge med barnen. Då det gäller de som bor med specialkontrakt som träningslägenhet och liknande finns ofta hyresvillkor som innebär att man inte får ha nattgäster vilket även gäller den boendes barn (SOU 2001:95).

Alkohol- och drogproblematik

En stor del av de hemlösa har alkohol- och drogproblem. (SOU 2000:14). Männerna hade oftare alkohol som huvuddrog. Kvinnorna missbrukade i något större utsträckning läkemedel och heroin. Övrig narkotika som hasch och amfetamin missbrukades av drygt hälften av båda könen. Även då det gäller olika ålderskategorier bland de hemlösa skiljer sig missbruket åt. Narkotika används mer av de yngre och alkohol nyttjas oftare av de äldre. (Socialstyrelsen 2000:1)

Då det gäller etnicitet och missbruk kan man också se ett visst mönster där missbruket skiljer sig åt mellan olika grupper. Då det gäller alkoholmissbruk bland de hemlösa var detta vanligast bland finländarna och svenskfödda. De som är födda utanför Europa använde sig i högre grad än övriga av heroin.

Av de hemlösa som rapporterades i Socialstyrelsens kartläggning uppgav 28 % att de inte hade missbrukat den senaste månaden. Av dessa var kvinnorna, de yngre och de äldsta hemlösa överrepresenterade. Att de var utrikes födda var också vanligare (Socialstyrelsen 2000:1).

Psykiska problem

Socialstyrelsens kartläggning 1999 visar att 35 % (3000 personer) av de hemlösa rapporteras vara psykiskt sjuka och av uppgiftslämnarna bedömts vara i behov av vård för psykisk sjukdom. Av dessa är det 615 personer som enbart rapporterats från psykiatrin. Av de hemlösa som är uteliggare/härbärgesboende var antalet rapporterade som bedömdes vara i behov av vård för psykisk sjukdom 350 personer av totalt 1000. Då det gäller antalet personer som ansetts medicinskt färdigbehandlade men som har bestående vanföreställningar och hallucinationer kombinerat med ett aggressivt, destruktivt och utagerande beteende visade Socialstyrelsens kartläggning att det fanns cirka 350 personer med denna problembild. Dessa personer löper en stor risk då det gäller utslagning och hemlöshet. Deras sociala och psykiatriska problematik är komplex och ofta kombinerad med ett svårt missbruk. Detta gör det mycket svårt att hitta ett lämpligt boende och risken för vräkning från en egen lägenhet är också mycket högre jämfört med andra grupper (Socialstyrelsen 2000:1).

2.4 Varför blir man hemlös – strukturella och individuella orsaksförklaringar

Frågan om varför vissa förblir hemlösa och misslyckas med att få och behålla en lägenhet är svår att svara på. För de flesta hemlösa är detta inget permanent problem och det förekommer stora rörelser in och ut ur hemlösheten. En liten grupp stannar dock kvar i hemlösheten under längre perioder. För de långvarigt hemlösa skapar denna situation i sin tur nya problem som kan gälla försörjning och hälsa. Det finns knappt några systematiska studier om vilka faktorer som orsakar hemlöshet (SOU 2000:3). Swärd anger de individinriktade och de strukturinriktade förklaringarna till hemlöshet som de huvudtyper som förekommit i hemlöshetsdebatten de senaste 20 åren. Av dem som förespråkar individuella och personliga svagheter och brister som huvudorsak ser en del de hemlösa som oskyldiga offer medan andra lägger vikt vid individernas eget ansvar för sin situation och hävdar att hemlösheten och/eller den livsstil som orsakat denna är självväld (Swärd, 1998)

Många av de hemlösa har missbruksproblem och/eller psykiska problem. Detta är dock inget bevis för att det är dessa problem i sig som orsakar hemlösheten. Hemlösheten i sig kan orsaka eller förvärra missbruksproblemen och de psykiska problemen. Det kan också vara någon annan bakomliggande orsak som till exempel fattigdom som gör att risken för både missbruk och hemlöshet ökar. Det man kan tala om är tänkbara faktorer bakom det komplexa problemet hemlöshet och forskarna idag talar mer om hemlöshetsgenererande processer än om enskilda orsaksfaktorer (SOU 2000:3).

2.4.1 Strukturella förklaringar

Enligt den förklaringsmodell som menar att hemlösheten orsakas av strukturella faktorer ser man ett samband med hur samhällets resurser organiseras och fördelas. Man menar att välfärdssamhällets kris, ekonomiska åtstramningar, neddragning av socialpolitiken, hög arbetslöshet och en ökad fattigdom lett till ett ökat antal människor som lever på marginalen eller under fattigdomsstrecket samt en ökad utslagning och avinstitutionaliseringen är det som orsakar att människor försätts i hemlöshet (Swärd 1998).

Bostadspolitiken

En viktig strukturförändring som kan anses ha haft negativa följder för de mest utsatta medborgarna i samhället är bostadspolitiken ändrade förutsättningar under 1990-talet. Den 1 juli 1993 avskaffades bostadsförsörjningslagen och bostadsanvisningsrättslagen. Syftet med avskaffandet av dessa lagar var inte att minska kommunernas grundläggande ansvar för bostadsfrågan utan att de skulle få en större frihet att handlägga den som de ville. Det var meningen att kommunerna skulle bedriva en kontinuerlig bostadsförsörjningsplanering vars syfte skulle vara att alla i kommunen fick en egen bostad av god kvalitet. Då lagen upphävdes var kommunerna inte längre skyldiga att tillhandahålla en

kommunal bostadsförmedling (SOU 2000:14). Ingrid Sahlin skriver att nästan alla kommuner lagt ned sina bostadsförmedlingar och att de allmännyttiga bostadsföretagen utvecklat allt strängare kriterier för nya hyresgäster (Sahlin 2002:558).

Ekonomisk resurssvaghet

Det finns tecken på att ekonomiskt resurssvaga och övriga utsatta grupper i samhället har fått det allt svårare att etablera sig på bostadsmarknaden. Boendekostnadens andel av inkomsten ökade under 1990-talet vilket enligt professor Bengt Turner resulterar i att man kan förvänta sig att allt fler kommer att reducera sin bostadskonsumtion. Det leder också till ökad trångboddhet bland de hushåll där inkomsten är låg.

I flera av kommunerna är det svårt att som socialbidragsberoende att bli godkänd som hyresgäst. Detta förhållande gäller även i kommuner som inte har någon bostadsbrist. I Helsingborg kräver bostadsbolaget borgenär för att en person som är beroende av försörjningsstöd skall accepteras som hyresgäst (SOU 2000:14). Swärd skriver också att fastighetsägarna fått en hårdare attityd mot de personer utanför den ordinarie bostadsmarknaden som har svaga ekonomiska resurser. Myndigheterna registrerar kronofogdsskulder och vräkningar vilket sedan blir ett hinder för de hemlösa då de på nytt söker bostad. Att ha misslyckats med sitt boende tidigare kan leda till en uppfattning hos myndigheter och hyresvärdar att man inte klarar av ett eget boende och denna stämpel är sedan inte så lätt att bli av med (Swärd 1998).

Vräkningar

En annan orsak till hemlöshet är det faktum att människor vräks från sina bostäder. Flyghed menar att det finns en stark koppling mellan vräkning och hemlöshet vilket bl.a. belagts i amerikanska undersökningar där vräkning har setts som den främsta orsaken till hemlöshet. En stor del, 10 %, av de vräkta har inte gått att lokalisera ett år efter vräkningen enligt en svensk vräkningsundersökning gjord 1993. dessa personer är troligen hemlösa eller befinner sig i riskzonen för permanent hemlöshet (Flyghed 2000) Antalet verkställda vräkningar ökade kraftigt under 1990-talets första hälft. Många kommunala och privata bostadsföretag har börjat tillämpa en hårdare linje mot människor med hyresskulder och idag leder en hyresskuld snabbare till vräkning (SOU 2000:14).

Swärd refererar till Jan Flyghed som menar att den ökade vräkningsfrekvensen kan spåras till 1991 då 1990 års skattereform slog igenom på hyrorna som höjdes drastiskt mellan år 1990-1993. Politikernas tanke var att låginkomsttagarna skulle kompenseras genom höjda bostadsbidrag (Swärd 1998). Flyghed skriver att denna kompensation inte nådde fram till de vräkningshotade. Bland de vräkta finns det personer som är berättigade till bostadsbidrag men inte fått detta av den anledningen att de inte ansökt om det. Enligt en undersökning av vräkta

hushåll som gjordes 1991 hade knappt 30 % bostadsbidrag. Av dem som inte hade bostadsbidrag hade tre fjärdedelar inte ens sökt.

Då det gäller skälen till vräkning kan dessa sägas vara individuella, den vanligaste orsaken är att man inte betalar hyran, vilket gäller i 85 % av fallen. De människor som vräks på grund av att de haft ett störande beteende utgör 5 %. Den resterande delen av vräkningarna orsakas av att man vid upprepande tillfällen betalt in hyran för sent. Flyghed menar att det bland dem i den sistnämnda gruppen kan ingå ett flertal fall där den egentliga orsaken är störning men att det för hyresvärdens del är lättare att få till stånd en vräkning på grund av slarv med hyresinbetalning (Flyghed 2000)

Swärd skriver att två tredjedelar av de vräkta är män. De hade oftast sociala och/eller ekonomiska problem. Deras hyresskulder var relativt små, drygt 70 % av de hushåll som vräktes hade hyresskulder som understeg 20 000 kronor. Swärd refererar till Flyghed som visar att i takt med att antalet ansökningar om vräkningar ökat sedan 1991 har socialtjänstens villighet att betala hyresskulder blivit allt mindre. Socialnämndens attityder till att socialtjänsten skall bistå med hjälp till att betala hyresskulder har också skärpts.

Hyresvärdarnas allt strängare bedömning av nya hyresgäster under 1990-talet har troligtvis också gjort det svårare för dem som blivit vräkta att komma i fråga för ett eget lägenhetskontrakt (Swärd 1998).

Etableringsproblem

Fattigdom och arbetslöshet är ytterligare två strukturella orsaker som kan bidra till att öka risken för hemlöshet. I SOU-rapporten 2000:3 konstaterar man att arbetslöshet är en huvudorsak till relativ ekonomisk fattigdom och att det är de långtidsarbetslösa som har svårast att klara sina löpande utgifter (SOU 2000:3). Swärd beskriver fattigdom som en gemensam nämnare för de hemlösa han intervjuat. Han menar att dålig ekonomi har varit en medverkande faktor till att hans intervjupersoner blivit hemlösa eller att de inte kunnat ta sig ur sin hemlöshet. Ett exempel på att de med en utsatt ekonomisk situation riskerar att hamna utanför bostadsmarknaden är att ungdomar med arbetar- och invandrarbakgrund finns bland de hemlösa idag. Under 1990-talet har etableringsproblemen bland dessa ungdomar ökat samtidigt som andelen socialbidragstagare fördubblats i denna grupp. Den lilla del av denna grupp som blir hemlösa kan enligt Swärd ses som en konsekvens av etableringssvårigheter, fattigdom och utsatthet. (Swärd 1998)

Arbetslösa och fattiga fångas i regel upp av samhällets skyddsnet. Men i de fall då andra problem som t.ex. ändrade familjeförhållanden tillkommer samtidigt och samverkar med fattigdomen och/eller arbetslösheten kan effekterna bli att den enskilde blir utan bostad. En grupp människor lever i en situation där de vid upprepade tillfällen vandrar mellan

bostadsmarknaden och hemlöshet. De är människor som befinner sig vid fattigdomens gräns, på eller strax över existensminimum. Denna grupp är mycket känslig också för marginella förändringar på arbetsmarknaden, i samhällsekonomin, på bostadsmarknaden och i socialpolitiken. De har inte några ekonomiska marginaler eller möjligheter att få stöd från sin omgivning. Swärd refererar till Dear och Wolch som menar att det är strukturella förhållanden som skapar denna grupp varifrån de flesta hemlösa rekryteras. Men för att man ska bli hemlös krävs ytterligare en serie olyckliga omständigheter (Swärd 1998).

Avinstitutionaliseringen

En annan återkommande strukturell förklaring till hemlösheten är avinstitutionaliseringen av mentalsjukhusen. Enligt Socialstyrelsens årsrapport 1998 om psykiatrireformen går det inte att säga att den ökade andelen psykiskt sjuka hemlösa skulle vara en konsekvens av avinstitutionaliseringen. En kombination av avinstitutionaliseringen och nedskärningar inom välfärdssystemet kan dock utgöra en risk för en ökad andel psykiskt sjuka bland de hemlösa (SOU 2001:95). Socialstyrelsens utvärdering av psykiatrireformen visar att kommunerna kartlagt målgruppens behov och att många nya boendeformer och verksamheter byggts upp. För många av de boende på institutioner för psykiskt sjuka innebar reformen endast att kommunen övertog betalningsansvaret för vårdavgiften. För de så kallat medicinskt färdigbehandlade som överfördes från sluten psykiatrisk vård till kommunal vård har 48 % flyttat till olika boenden med heldygnsomsorg och cirka 37 % bor kvar eller har flyttat till vårdhem Socialstyrelsen 2000:1). I SOU-rapporten 2001:95 konstaterar man att det inte finns någon forskning som ger stöd för föreställningen om att avinstitutionaliseringen av mentalsjukvården skulle ha gett upphov till en ökad hemlöshet (SOU 2001:95).

2.4.2 Individuella förklaringar

Missbruk

Swärd (1998) skriver att det finns en djupt rotad föreställning om att missbruk är en primär orsak till hemlöshet. Anette Rosengren (2003) som skriver om hemlösa kvinnors situation menar också att det hos myndigheter, bostadsföretag och bland allmänheten råder en etablerad uppfattning om att de människor som brukar narkotika och de som är grava alkoholister inte klarar av att sköta en lägenhet och att de är olämpliga som hyresgäster (Rosengren 2003). Samtidigt brukar man hävda att 10 % av de vuxna männen kan sägas vara alkoholberoende medan mindre än 1 % av den vuxna befolkningen är hemlös. Detta innebär att den största delen av missbrukarna bor i egen lägenhet. Ett argument för att missbruk orsakar hemlöshet är att många missbrukare riskerar att vara särskilt störande och att de drar till sig andra i samma situation i lägenheterna (Swärd 2000). Å andra sidan kan man som Rosengren skriver hävda

att för den hemlösa kvinnan eller mannen är droger och alkohol ofta en nödvändighet för att orka med livet som hemlös och att beroendet ofta ökar med hemlösheten. Hon påpekar också att den som är hemlös och bedömd som missbrukare först måste ställa upp på myndigheternas krav att sluta med sitt missbruk innan de kan få någon form av bostad förutom härbärg.

Rosengren anser att detta ofta är orimliga krav att ställa på de medelålders och äldre människor som kanske levt med sitt missbruk under större delen av sitt liv (Rosengren 2003). I SOU-rapporten 2001:95 beskrivs också inställningen ”först drogfri – sedan bostad” som en vedertagen praxis hos socialtjänsten i storstadsregionerna. Att en klient som återfaller i missbruk eller aldrig tar sig ut ur det mister sin plats i ett boende anvisat av socialtjänsten är också mer en regel än ett undantag (SOU 2001:95). I Statens institutionsstyrelsens forskningsrapport (nr 4 2002) om LVM – vårdades bostadssituation efter utskrivning skriver man att de flesta intervju- och undersökningspersoner är överens om att de sämst ställda missbrukarnas situation har förvärrats under 1990-talet. Man påpekar att det anslås mindre resurser till missbrukarna i kommunerna och att en effekt av 1990-talets ekonomiska kris var att samhällets intresse flyttades från marginaliserade och utsatta grupper till de ”normala” människor som blev arbetslösa. Man konstaterar att majoriteten av de LVM-vårdade som bor på härbärgen varken före eller efter vården hade någon fast förankring på bostadsmarknaden utan är hänvisade till logimarknaden, den sekundära bostadsmarknaden, olika vård och behandlingsalternativ och ibland till att sova ute. Man menar att intagningen för tvångsvård snarare tycks försämra än förbättra de intagnas situation då det gäller bostadsförhållande (Forskningsrapport SiS FOU-enheten 2002:4).

Kriminalitet

En annan orsak som kan räknas som individuellt betingad är kriminalitet. Både de som vistas på kriminalvårdsanstalt och de som är dömda till frivård har en mycket svag ställning på bostadsmarknaden. Enligt en levnadsnivåundersökning om fångars levnadsförhållanden, gjord vid Stockholms universitet, kriminologiska institutionen, visade sig att 15 % var bostadslösa före frihetsberövandet och mer än hälften av dessa hade varit det under minst ett år. En hög andel av dessa hade någon gång blivit vräkta. Undersökningen visar att representanter för bostadsföretagen säger att hyresvärdarna är ovilliga till att hyra ut till tidigare fängelsekunder men att detta i första hand gäller då det rör sig om vålds- eller narkotikabrott (SOU 2001:95).

Psykisk sjukdom

Psykisk sjukdom är också en av de individuella orsaker som anses kunna bidra till hemlöshet. I socialstyrelsens rapport (2000:1) rapporterades 35 % av de hemlösa lida av psykisk sjukdom i någon form. Då det gäller psykiskt sjuka med eget boende är risken för

vräkning och hemlöshet ofta kopplat till störande beteende. De myndigheter som Socialstyrelsen intervjuat med hjälp av vinjetter med fallbeskrivningar är överens om att personer med psykiska problem behöver stöd både från socialtjänsten och psykiatri för de skall kunna ha ett eget boende. Det är ofta nödvändigt med uppsökande verksamhet då många av de psykiskt sjuka inte har tillräckligt med ork och initiativkraft för att söka hjälp själva. Om man misslyckas med att få kontakt med den som har psykiska problem som påverkar boendet eller om de åtgärder man sätter in inte är tillräckliga och personen blir vräkt kommer det att vara mycket svårt att ordna en ny lägenhet till henne igen. De tillfrågade var överens om att hyresvärdarna ser allvarigare på en vräkning på grund av störande beteende än då det är ekonomiska bekymmer som ligger bakom (Socialstyrelsen 2000:1). Personer med psykiska funktionshinder är överrepresenterade bland dem som vräks vilket kan vara ett tecken på att kommunernas boendestödsverksamhet inte alltid fungerar tillfredställande (SOU 2001:95).

Dubbeldiagnoser

Bland de hemlösa där man ser en individuell förklaring som orsak är de med så kallad dubbeldiagnos, de psykiskt sjuka missbrukarna, en grupp som kanske i ännu högre grad än övriga svaga grupper har en mycket utsatt situation på boendemarknaden. Dessa människor har en dubbel problematik där deras psykiatriska problem och deras aktiva missbruk har en förvärrande effekt på varandra. De är också en grupp som anses svår att arbeta med då de ofta uteblir från bokade besök, avbryter sina behandlingar och kan ha svårt för att uttrycka sina behov och beskriva sina problem (SOU 2000:14). I Socialstyrelsens kartläggning beskrivs också de medicinskt färdigbehandlade personer som har bestående vanföreställningar och hallucinationer kombinerat med ett aggressivt, destruktivt och utåtagerande beteende och ofta ett tungt missbruk som en grupp som flera kommuner haft svårt att ordna ett adekvat boende och stöd till. Risken för vräkning är mycket hög för denna grupp. Ett annat problem är att de ansvariga huvudmännen, socialtjänsten och psykiatri, inte är klara över var gränsdragningen skall vara mellan olika ansvarsområden vilket kan göra att den enskilde riskerar att hamna mellan stolarna (Socialstyrelsen 2000:1).

Multiproblematik

Anette Rosengren (2003) skriver att forskare i allmänhet förklarar människors hemlöshet som en konsekvens av en kombination av individuella och strukturella faktorer. Hon refererar till Swärd som menar att hemlösheten ofta är resultatet av en komplex uppsättning faktorer som orsakar att människor försätts i fattigdom och maktlöshet. Man kan se hemlösheten som en process där strukturella förändringar och myndighetsbeslut samverkar med den hemlöses eget beteende och handlande vilket ger kedjereaktioner som till slut kan leda till hemlöshet (Rosengren 2003).

2.5 Vilken hjälp får de hemlösa

Vad säger lagen?

I regeringsformen anges att det särskilt skall åligga det allmänna att trygga rätten till en god bostad samt att verka för social omsorg och trygghet samt för en god levnadsmiljö. I Socialtjänstlagen framkommer det att samhällets socialtjänst skall främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor, aktiva deltagande i samhällslivet samt att socialtjänstens verksamhet skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Det framgår också att det är kommunen som har det yttersta ansvaret för att de som vistas där får det stöd och den hjälp de behöver. Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning och den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde skall tillförsäkras en skälig levnads nivå (Socialtjänstlagen 2001:453).

Insatser

Om man ser till lagen så borde det alltså inte finnas några bostadslösa i Sveriges kommuner. Av den hjälp och det stöd som de hemlösa som ingick i Socialstyrelsens kartläggning tog del av var kontakt med socialsekreterare den vanligaste insatsen. Kvaliteten och omfattningen av denna insats har dock inte gått att uttala sig om. Frivård var den näst vanligaste insatsen som förutom att vara ett straff som utdöms av domstol också har ett vård och stödinnehåll. Cirka hälften av de hemlösa hade tagit del av någon form av missbruksvård (Socialstyrelsen 2000:1). De hemlösa som har långvariga och allvarliga missbruksproblem har oftast haft en regelbunden kontakt med socialtjänsten. De har ofta genomgått en rad olika insatser eller åtgärder som till exempel missbruksbehandling eller aktivitetsprogram (SOU2001:95). Öppenvård är vanligare än vård på behandlingshem vilket kan verka märkligt då det ofta är svårt att bedriva öppenvård för personer som inte har en bostad som en fast förankring. I den intervjustudie som Socialstyrelsen genomförde framkom att kommunerna är restriktiva då det gäller att skicka hemlösa missbrukare på behandlingshem. En anledning till detta är de allt snävare budgetramar som kommunerna har att röra sig med. Man prioriterar inte de hemlösa då det gäller denna typ av vård då man inte bedömer att de kan tillgodogöra sig denna i den situation de befinner sig i. Ganska många hemlösa har dock varit tvångsvårdade både i LVM-vård och psykiatrisk vård. I dessa fall bedömer man insatsen som vård av ”omsorgsskäl” (Socialstyrelsen 2000:1).

Boendeinsatser

Då det gäller boendeinsatser för de hemlösa har de flesta kommuner flera olika alternativ för boende som socialtjänsten står för. Dessa kan sägas fungera enligt en trappstegsmodell som

ofta börjar med ett härbärgesboende och tar slut då den hemlösa erhåller ett eget kontrakt. Denna modell bygger på att klienten skall avancera till allt högre nivåer (SOU 2001:95). Hon måste ställa sig villig att gå med på de olika krav som ställs inom de olika boendena. Dessa krav kan på den lägsta nivån innebära att man inte får agera hotfullt men att man får vara påverkad och sedan höjs kraven, som i huvudsak är förknippade med missbruk, gradvis. Ju högre krav när det gäller att upphöra med missbruk den boende lyckas leva upp till desto högre standard och integritet erbjuds i boendetrappan (Socialstyrelsen 2000:1).

Då det gäller härbärgat, som liksom hotellboende tillhör logimarknaden, är detta tänkt som en akut lösning för att förhindra att människor tvingas sova ute. Ofta tillåts de boende endast boka plats, vilket oftast görs genom ansökan om bistånd till logi genom socialtjänsten, för en natt i taget och man får inte vistas där under dagen (SOU 2001:95).

För många hemlösa är inte härbärgat en kortvarig lösning utan utvecklas till en permanent boendeform (SOU 2000:14). Swärd skriver att för de flesta är hotell- och härbärgesboendet av kortvarig eller icke kontinuerlig karaktär. Men för en grupp har det fått en funktion av hem och fast punkt för lång tid. Denna grupp tillhör enligt Swärd antagligen bostadsmarknadens bottenskikt och de har svårt för att lämna denna position (Swärd 1998). De boendeinsatser som ligger högre upp i ”trappan” tillhör den så kallade sekundära bostadsmarknaden. Ingrid Sahlin beskriver den sekundära bostadsmarknaden, som ingår i socialtjänstens verksamhet, som en följd av bostadspolitikens rasering under 1990-talet. Detta innebar bland annat att den allmännyttiga bostadssektorn som skulle vara öppen för alla och garantera bostad även till dem som ratades av privata hyresvärdarna förlorade sin funktion.

Sahlin skriver att ansvaret för bostadslöshetsproblemet för ”de svaga grupperna” nu istället gått över till socialnämnderna vilka inte kan påverka bostadsfördelningen i kommunerna. Det de kan göra är att inrätta härbärgen, gruppboenden och andra specialkontrakt (Sahlin 2000). De boendeinsatser som tillhör den sekundära boendemarknaden och som de hemlösa kan få bistånd till består av olika sorters boendeformer med olika krav och kontroll.

”Grupp- eller kategoribostäder omfattar det som tidigare kallades ungarshotell men utgörs också av sådana sammanhängande grupper av bostäder i trappuppgångar eller hela hus som etablerats sedan slutet av 1980-talet för missbrukare och/eller psykiskt funktionshindrade och där de boende hyr lägenheter av socialtjänsten. Träningslägenheter ses som ett led i en utslussningsverksamhet. Dessa lägenheter hyrs ofta ut möblerade. Avsikten är inte att hyresgästen skall överta bostaden permanent. Lägenheterna kan vara insprängda i vanliga hyreshus. Sociala kontrakt innebär att klienten hyr bostad i andra hand av socialförvaltningen (försökslägenheter, kommunala kontrakt, övergångslägenheter etc.). målet är ofta att klienten skall kunna överta kontraktet” (SOU 2001:95 s.100).

Förutom att klienten får någonstans att bo är avsikterna med de boendeinsatser som gäller träningslägenheter och sociala kontrakt att klienten skall tränas i att klara av ett eget boende (SOU 2000:14). Det har dock visat sig att även då hyresgästen "klarar ett eget boende" och uppträder klanderfritt så händer det ofta att fastighetsägaren motsätter sig att de övertar kontraktet med hänvisning till att de till exempel saknar fast inkomst eller har en gammal obetald hyresskuld. En annan orsak kan vara att socialtjänsten i allmänhet bedöms som den säkrast tänkbara hyresbetalaren (SOU 2001:95).

Kontroll och uppfostran

I SOU-rapporten 2000:14 beskrivs kontroll och uppfostran som det underliggande temat i alla de tre boendeformer som tillhör den sekundära bostadsmarknaden. Socialtjänstens kontroll utövas under förespeglning av tillsyn som i första hand baserar sig på fastighetsägarens krav och inte på hyresgästens initiativ eller villkor. Andrahandskontrakten upplåts ofta med tilläggsvillkor som inte "vanliga" hyresgäster behöver finna sig i. Dessa kontrakt innehåller ofta krav på att hyresgästen måste underkasta sig tillsyn av socialtjänstens personal. Hyresgästen riskerar också omedelbar avhysning vid regelbrott. Andra krav som kan sägas vara direkt kontraproduktiva för den normalisering av klientens boende som är ett av socialtjänstens mål. Sådana krav är till exempel bestämmelser om att inte få ha husdjur i bostaden, att socialtjänstens personal kan komma oanmälda och gå in med egen nyckel, att inte få ha gäster efter ett visst klockslag o.s.v. Andra krav kan vara att hyresgästen måste förbinda sig att acceptera alkometertest och/eller urinprov (SOU 2000:14).

De frivilliga organisationerna

De frivilliga organisationerna erbjuder också stöd och hjälp till många av de hemlösa. Socialstyrelsen har visat att många av de hemlösa är kända enbart hos frivilligorganisationerna och inte är aktuella hos de sociala myndigheterna. Detta innebär att många utsatta människor hellre vänder sig till de mer öppna organisationerna än till myndigheterna (SOU 2001:95). Svärd skriver att i intervjuer med företrädare för dessa organisationer framkommer ofta att de hemlösa föredrar deras verksamhet eftersom de inte registrerar sina besökare utan låter dem vara anonyma. De har inte heller de maktbefogenheter som myndigheterna har. Svärd menar att det måste finnas plats för en villkorlös hjälp som ges utan krav på bättring och återanpassning och att denna hjälp ligger bättre till för frivilliga insatser (Svärd 1998). En viktig funktion som dessa organisationer har är att fungera som en mellanhand mellan individer och myndigheter. De kan ses som ett ombud som kan föra utslagna personers talan. De frivilliga organisationernas insatser för de hemlösa kan vara allt från "soppkök" och öppet-hus verksamheter som är öppna på dagtid, till inackorderingshem och behandlingshem. De boendeformer som finns kan vara en madrass på golvet eller en säng

på ett härbärge för kortare boende men det finns också mer eller mindre permanenta boenden på inackorderingshem (Nordfeldt 2000).

2.6 Teoretiska utgångspunkter

2.6.1 Social exklusion/social utestängning

Vi har valt ”social exklusion”/”social utestängning” som teoretisk utgångspunkt eftersom vi anser att de hemlösa är socialt exkluderade i från många av samhällets sfärer.

Tuula Helne refererar till Dhoquois då hon beskriver social exklusion. Hon skriver ”att stänga någon ute är att bygga ett staket runt den sociala sfär som definierats som normal” och att de som inte motsvarar de krav som ställs för att höra till den sociala sfären blir vräkta (Helne, 2001). Hon skriver också att man i det senmoderna samhället inte längre strävar efter integration av de marginaliserade och att toleransen mot ”svåra” människor har minskat.

Samma uppfattning har den brittiske kriminologen Jock Young som menar att samhället i allt högre grad patologiserar sociala problem och att det blivit allt mer exkluderande mot de sämst ställda. Han menar att vi i de västerländska samhällena gör en tudelning av avvikande grupper i dem som är lika oss och de som är mycket olika oss. Den förra gruppen försöker vi inkludera medan den senare gruppen exkluderas (Forskningsrapport/SiS, FOU-enheten 2002:4).

Edgren-Schori skriver att begreppet social exklusion kan ses som ett svar på att andra begrepp som ”marginalisering” och ”nyfattigdom” är för snäva för att täcka in de nya sociala processer och tillstånd som utvecklats i Europa. Hon menar att det har skapats ett utanförskap för vissa grupper i samhället på grund av bristande resurser och försvagade samhällspositioner. I sin avhandling definierar hon social utestängning ”som ett begrepp vilket omfattar individens bristande resurser i olika avseenden där bristande ekonomiska resurser (ekonomisk fattigdom) kan utgöra ett element. Jag betraktar emellertid inte ekonomisk fattigdom som ett villkorat kriterium för den sociala utestängningen.” (Edgren-Schori 2000:120). Edgren-Schori diskuterar också begreppet marginalitet, ett begrepp som ibland används synonymt med social utestängning. Begreppet marginalitet används för att beskriva att någon befinner sig i utkanten av ett sammanhang, vilket antyder att det finns ett centrum som utgör normen för var man skall befinna sig. Hon refererar också till Lars Svedberg som menar att man kan säga att den som innehar en marginell position befinner sig i mitten av ett kontinuum där extrempositionerna är ”förankrad”/”integration” respektive ”utslagen”/”utestängning”. Den marginella positionen betraktas som ett led i en utdragen process där slutpunkten är en ställning som socialt utestängd. Att inneha en marginell position

där man pendlar mellan att vara förankrad och utslagen, från till exempel bostadsmarknaden, innebär att individen är mycket utsatt och alltid riskerar att hamna i positionen som socialt utestängd. Edgren-Schori refererar också till Robert Castell som menar att det är de individer som befinner sig i vad han kallar "zone of vulnerability" som drabbas av denna utsatta position. Utsattheten ses som orsakad dels av en osäkerhet i relationen till anställning, vilket vi anser likaväl kan vara i relation till bostadsmarknaden, och dels av ett svagt stöd i det sociala nätverket. Edgren-Schori menar att den sociala utestängningen jämfört med den marginella positionen har en annan karaktär därför att den innebär en mer långvarig, ibland permanent, utslagning. Hon noterar dock att en person inte måste vara utestängd i alla avseenden liksom en person som lever på marginalen då det gäller exempelvis arbetsmarknaden, eller bostadsmarknaden, mycket väl kan vara förankrad inom andra sfärer i samhället. En utgångspunkt för Edgren-Schoris analys är att social utestängning alltid är en ofrivillig process för den som utsätts för den. Hon skriver att "För det första krävs att den berörde vill och kan tillhöra en definierad sfär men inte får det. Den eller det som hindrar den enskilde att tillhöra kan vara olika typer av strukturella hinder och/eller, rasism och främlingsfientlighet. För det andra krävs en insikt om att utestängaren (the excluder) inte med nödvändighet agerar på ett medvetet plan. Det vill säga något eller någon skapar förutsättningar för utestängning oavsett om detta sker planerat eller ej. För det tredje, menar jag, att diskriminering alltid är en dimension av social utestängning"(Edgren-Schori 2000 :142). Edgren-Schori skriver att det som är centralt i den process som leder till social utestängning är att man berövas rätten att tillhöra ett visst sammanhang som ur ett individuellt perspektiv kan ses som oundgängligt för att uppleva trygghet jämlikhet och delaktighet. Edgren-Schori medger att det kan förekomma en frivillig social utestängning som en individuell eller gruppstrategi men att graden av frivillighet kan diskuteras då ett sådant strategiskt val kan vara en följd av tillexempel kulturellt förtryck (Edgren-Schori 2000). Tuula Helne (2001) diskuterar också begreppen marginalisering och exklusion. Hon beskriver de som drabbas av marginaliseringsmekanismen som drivna, antingen av sig själv eller genom någon, mot gemenskapernas gränser men att de befinner sig i inklusionens ytterzon inte utanför. De som är utestängda hamnar däremot i exklusionens zon. Ordet exklusion kommer från det latinska verbet *excludo* som kan betyda att hålla någon utanför som redan är utanför eller att driva ut någon som befinner sig innanför. De som Helne benämner "atypiska individer" eller de som inte motsvarar kraven för att få tillhöra den sociala sfären exkluderas. Helne menar dock att de som är utestängda ändå alltid har någon slags förbindelse med samhället och att marginaliseringsfenomenet endast kan uppstå i relationer mellan människor. Marginaliseringen handlar enligt Helne främst om normalitetens rum och gränser. Dessa

gränser kan vara antingen sociala, spatiala eller symboliska, eller alla tre samtidigt. Ett exempel som visar att dimensionerna går in i varandra och är svåra att separera är till exempel förortsboendet. Denna företeelse förknippas ofta med en stämplande symbolik, som Helne menar grundar sig på verkliga sociala och spatiala skillnader, men att den stämplande symboliken är starkare än det finns grund för (Helne 2001).

Barry refererar till Graham Room som menar att social exklusion är ett övergripande begrepp jämfört med fattigdomsbegreppet. Social exklusion som begrepp fokuserar mer på relationsfrågor som inadekvat socialt deltagande, brist på social integration och brist på makt. Barry menar att många definitioner av begreppet relaterar till processer som hindrar människors deltagande i samhället. Detta är processer som skapar en oförmåga att delta på ett effektivt sätt i samhällets ekonomiska, sociala, politiska och kulturella liv och som kan skapa alienation och ett avståndstagande mellan vissa individer och grupper och det övriga samhället (Barry 1998). Denna alienation och avståndstagande skriver också Helne om. Hon menar att det senmoderna samhället bland annat har medfört att det blivit svårare att sätta upp en gräns mellan det som är normalt och det som avviker eftersom de värden som vi använder för att mäta normalitet med blivit alltmer relativa. Helne beskriver att det uppstår ett slags gränskris då vi har ett behov av att veta vem som tillhör normaliteten, ”vi”, och vem som avviker och tillhör ”de andra”. För att inte den samhälleliga differentieringsprocessen skall hotas måste vi ha en kategori att sätta in ”de andra” i, som tillexempel avvikande eller marginaliserade, för att veta vem de är. Hon refererar till Nikolas Rose som beskriver hur vi stämplar de marginaliserade som ”de andra” med hjälp av både en spatial och en etisk sammanföring. Vi sammanför ”de andra” etiskt genom att stämpla dem som en grupp som varken vill eller kan ta ansvar. Spatialt sammanför vi ”de andra” genom att lokalisera dem utanför den moraliska gemenskap som vi själva anser oss tillhöra. Denna typ av process bidrar till att vi ”vet” vem ”de andra” är och kanske i ännu högre grad att vi ”vet” hurdana de är (Helne 2001).

2.6.2 Kategoriseringsprocesser

Sociologen Norbert Elias beskriver uppdelningen i ”vi” och ”de” och den segregering och stigmatisering som denna uppdelning åstadkommer som ett allmänmänskligt fenomen. Denna uppdelning beror enligt Elias på en ojämn maktfördelning mellan två grupper som är beroende av varandra. Maktskillnader som beror på exempelvis monopolinnehav av vapen, kontroll av produktionsmedel eller ekonomiska resurser är inte tillräckliga för att förklara den åtskillnad som finns mellan ”vi” och ”de” utan man måste också titta på sådana aspekter som graden av inre sammanhållning och kollektiv kontroll.

Den undersökning av uppdelningen av ”vi” och ”de” som Elias och Scotson gjorde i en liten arbetarkommun i England visade också att det inte nödvändigtvis behöver finnas några etniska, ekonomiska eller klassmässiga skillnader mellan två grupper för att de i den ena gruppen skall betrakta sig själva som överlägsna och behandla och stämpla de i den andra gruppen som underlägsna och stänga ute dem från känslan av social gemenskap. Det är det faktum att vissa individer bedömts tillhöra en nedvärderad grupp eller en kategori som leder till att de kollektivt betraktas som skilda från och som underlägsna den andra gruppen och detta har enligt Elias inte i grunden att göra med ”de andras” individuella egenskaper eller kvaliteter. I Elias och Scotsons undersökning var det på grund av den större sammanhållning och sociala kontroll som byborna kunde exkludera de nyinflyttade som saknade det maktmedel som en väl etablerad sammanhållning utgör (N Elias & J L Scotson 1999).

Det finns ett antal mekanismer som bidrar till uppdelningen i ”vi” och ”de”. Elias beskriver hur de som tillhör ”vi-gruppen” bygger upp en bild av sig själva som är baserad på dess mest exemplariska och välartade del, den normsättande delen av gruppen. Bilden av den exkluderade gruppen, ”de”, baseras istället på dess ”värsta” del. Det vill säga uppförandet hos dess misskötsamma minoritet. Man idealiserar sin egen grupp och svartmålar den andra. Elias visar att de händelser som inte stämmer överens med den negativa bilden av ”de andra” eller den positiva bilden av ”vi-gruppen” gallras bort. De som tillhör ”vi-gruppen” använder olika föreställningar och anklagelser för att stigmatisera ”de andra”. Den vanligaste föreställningen är den om ”de andras” anomi, de betraktas som opålitliga, odisciplinerade och laglösa. De anses inte ha någon genomtänkt plan för sitt liv, de lever för stunden och är inriktade på omedelbar behovstillfredsställelse. Dessa föreställningar sprider sig också till ”de andras” kollektiva medvetande vilket enligt Elias leder till att de tar till sig ”vi-gruppens” övertygelse om att ”de andra” inte bara har mindre makt utan också verkligen är underlägsna ”vi-gruppen” i alla avseenden. Den grupp som kategoriseras som ”de andra” internaliserar alltså den överlägsna gruppens nedsättande omdömen som en del av den egna självbilden och samvetet. Detta försvagar ytterligare deras förmåga att försvara sig och stärka sin maktposition samtidigt som den överlägsna gruppens övertag förstärks.

Elias menar att de symptom på mänsklig underlägsenhet som en överlägsen grupp finner hos en underlägsen grupp och som de ser som motiv för sin upphöjda ställning och överlägsenhet är de beteenden och drag som skapas av utanförskapets villkor som bland annat består av förödmjukelse och förtryck. Det är mycket vanligt att de exkluderade betraktas som orena både bokstavligt och bildligt. Då det är fråga om stora maktskillnader ses ”de andra” som smutsiga och knappt mänskliga. Det finns enligt Elias en utbredd känsla bland de i ”vi-gruppen” att kontakt med någon av ”de andra” kan medföra smitta, en smitta som är förenad

både med anomi och smuts. Elias pekar också på förhållandet mellan gruppkarisma och gruppsskam som skapar en känslomässig spärr hos de i ”vi-gruppen” mot en närmare kontakt med ”de andra”. Att tillhöra ”vi-gruppen” är inte helt oproblematiskt utan priset man får betala är att underkasta sig gruppens normer. Det ses som en självklarhet att de som tillhör ens egna överlägsna grupp kan följa dess normer och restriktioner. En lika stor självklarhet är uppfattningen om att medlemmarna av ”de andra” är anomiska och helt oförmögna till detta. Ytterligare ett skäl till att undvika kontakt med ”de andra” är att detta kan utgöra ett hot mot den självkontroll som den som tillhör ”vi-gruppen” måste upprätthålla i iakttagelsen av gruppens normer. Det obehag en kontakt med någon av ”de andra” därför innebär vidmakthåller effektivt uppdelningen av ”vi” och ”dem” (Elias & Sotson 1999).

Gunnar Olofsson sammanfattar Norbert Elias tankegång inför den svenska upplagan 1999 av *Etablerade och outsiders* (Elias & Scotson 1965). Sammanfattningen utgörs av följande teser:

- a) ett ojämnt maktförhållande mellan två grupper, som är nära beroende av varandra, skapar en hierarki av moralisk värdering av grupperna och deras medlemmar;
- b) den moraliska värderingen av grupperna är central i (makt)förhållandet mellan dem;
- c) tillskrivningen av moraliskt värde är en central mekanism för att vidmakthålla den etablerade gruppens överlägsenhet och för att skapa och vidmakthålla den underordnade gruppens underläge och underlägsenhet;
- d) de symptom på mänsklig underlägsenhet som en makthavande, etablerad grupp tenderar att uppfatta hos en underordnad outsidergrupp är de beteenden och drag som skapas av själva utanförskapet och det förtryck och den underordning som följer därmed.” (Gunnar Olofsson 1999).

Swärd och Runquist refererar också till Elias teori då de diskuterar de skarpa gränser som vi ofta drar mellan de hemlösa och oss andra utan att försöka ta reda på vilka sammanhang och maktförhållanden som skapar denna kategoriojämlighet. De pekar på hur utanförskapet blir självlegitimerande. De människor som utestängs från bostäder har ingen möjlighet att tillägna sig den dominerande gruppens levnadsvillkor. Detta gör i sin tur att vi uppfattar dem som problematiska. Vi bortser dock ofta ifrån att det är främst själva utanförskapet som skapar ett eventuellt ”avvikande” beteende som vi sedan tolkar som individuella egenskaper. Swärd och Runquist betonar att hemlöshet är en boendesituation och inte en egenskap eller en individuell defekt (Swärd och Runquist 2000).

3. Resultat och analys

Vi har valt att redovisa vårt resultat under fem olika teman som knyter an till våra frågeställningar. De olika temana är:

1. Antal hemlösa och orsaker till hemlöshet
2. Hjälp och insatser
3. Bemötande
4. Myndigheters anställdas tankar om de hemlösas situation i samhället
5. De hemlösas upplevelse av sin situation

Under varje tema tar vi med valda delar av intervjuresultatet i form av citat av våra respondenter svar som vi sedan analyserar med hjälp av den tidigare forskning och de teorier som presenterades i kapitel 2.

3.1 Antal hemlösa och orsaker till hemlöshet

Hemlöshetens omfattning i Helsingborg

Vad det gäller uppfattningen om antalet hemlösa i Helsingborg trodde de flesta av de hemlösa att det finns många som befann sig i en liknande situation som deras egen.

Ja, det vet jag att det finns. Det finns det. ("Olle", äldre hemlös man)

Ja, betydligt fler än vad de tror, många söker nog inte hjälp heller. ("Oskar", f d hemlös, medelålders man)

Bland myndigheter och organisationer gick åsikterna om hur många de hemlösa är lite isär, ofta ansåg man att det beror på definitionen av hemlöshet.

Det beror på vad du menar med hemlösa. (Tommy, personal på Möllan)

De flesta av myndighetsrepresentanterna svarar att antalet hemlösa ligger någonstans runt 200-300.

Jag har ingen exakt siffra på det men mellan 250 och 300 tror jag skulle kunna vara rätt så korrekt. Vi räknade för något år sen och då hade vi runt 200. (Lena, socialsekreterare på Möjligheternas hus)

En av våra respondenter säger antalet hemlösa legat runt 200 de senaste åren och att hon inte tror att det är fler nu än tidigare.

Det beror på hur man definierar det, men gör man som socialstyrelsen så är det ca 200, och det har varit konstant i alla år, eller många år i alla fall och det är ganska lika nu. Jag tror inte att det är fler nu än tidigare.

(Carina, föreståndare på Hemlösas hus)

Dessa siffror stämmer ganska väl överens med socialstyrelsens undersökning 1999, där Helsingborgs kommun redovisade 188 hemlösa personer (Socialstyrelsen 2000:1). Att siffrorna varierar något kan bero på att man definierar hemlös på lite olika sätt. I SOU-rapporten (2000:14) beskrivs hemlöshet som ett svårfångat begrepp.

Orsaker till hemlöshet

Vad det gäller orsaken till hemlöshet var de individuella orsakerna övervägande både enligt de hemlösa och enligt myndighetspersoner. Nästan alla våra respondenter angav missbruk som en av de största anledningarna till att man blir bostadslös, om sin egen hemlöshet säger till exempel Oskar:

Det var väl mer eller mindre missbruksrelaterat kanske. ("Oskar" f d hemlös, medelålders man)

SOU-rapporten (2000:14) visar också att majoriteten (70%) av de hemlösa har alkohol och drogproblem. Om missbruk som orsak till hemlöshet säger Gustav så här:

...hemlösheten beror alltså till 90-95 % på att man har alltså antingen psykiska problem eller missbruksproblem, eller både och. ("Gustav" f d hemlös, medelålders man)

Swärd skriver att det finns en djupt rotad föreställning om att missbruk är en primär orsak till hemlöshet (Swärd 1998). Arne är av den uppfattningen att om man bara kan klara av att sluta med sitt missbruk så får de flesta en bostad.

... Om du håller dig nykter, så de flesta har en bostad efter ett år, om du är konsekvent nykter, drogfri.

(Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Detta tyder på att man många gånger ser missbruket som en huvudorsak till hemlöshet. Anette Rosengren menar också att det hos myndigheter, bostadsföretag och bland allmänheten råder en etablerad uppfattning om att de människor som brukar narkotika och de som är grava alkoholister inte klarar av att sköta en lägenhet och att de är olämpliga som hyresgäster (Rosengren 2003). Bland de människor som besöker Hemlösas hus har flertalet missbruksproblem:

Ja, för vår målgrupp är det missbruket och bostadsbristen, alltså även om de lyckas bli drogfria så tar det ju tid innan de får en bostad, men det är ju framför allt missbruket. (Carina, föreståndare på Hemlösas hus)

Av vår undersökning drar vi slutsatsen att många grava missbrukare behöver mycket stöd och hjälp för att klara ett eget boende.

Störande beteende

Många av våra respondenter tar upp att det är vanligt att den som varit hemlös och får en lägenhet får besök av gamla hemlösa kompisar och att man vill betala tillbaka för gästfrihet man själv mottagit tidigare. De beskriver att det ofta blir mycket väsen och folk som springer i trappan oavsett vilken tid på dygnet det är. Detta kan leda till svårigheter för den hemlöse att behålla sitt kontrakt.

... Och vem fan skulle vilja bo granne med någon som festar till 4 på morgonen när man ska upp och jobba. Jag hade blivit tokig och gjort allt för att vräka den här personen... Man kan ligga risigt till framför allt om man stör. Ja det är klart, att har man hela sin gamla svans av langare och andra så här, som springer upp och ner i trappan och skriker på gatan... Där är problemet, svansen är ett problem. Att man inte är anonym va... Jaha, att var är han nånstans, och sen börjar de gå dit va, och då kan man inte stänga... Hålla folk ute som har varit ens dödspolare kanske tidigare va. Det finns också en massa bindningar... Och så nån annan då som inte har någonstans att bo... Så slafar de över och sen ger det ena det andra, och sen är det igång igen.

(Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Ett argument för att missbruk orsakar hemlöshet är att många missbrukare riskerar att vara särskilt störande och att de drar till sig andra i samma situation i lägenheterna (Svärd, 2000).

Att detta kan vara ett problem ger Gustav exempel på:

Ja, jag har bränt det genom att bjuda hem kompisar som har liksom ställt till det.

(”Gustav” f d hemlös, medelålders man)

I socialstyrelsens rapport var de tillfrågade överens om att hyresvärdarna ser allvarigare på en vräkning på grund av störande beteende än då det är ekonomiska bekymmer som ligger bakom (Socialstyrelsen 2000:1). En av de teser som utgör Gunnar Olofssons sammanfattning av Norbert Elias tankegång om det ojämna maktförhållandet mellan en ”insidergrupp” och en ”outsidergrupp” pekar på att de symptom på mänsklig underlägsenhet, som till exempel ett störande eller avvikande beteende, som en makthavande, etablerad grupp tenderar att uppfatta hos en underordnad ”outsidergrupp” är de beteenden och drag som skapas av det förtryck och den underordning som följer med själva utanförskapet (Olofsson 1999 inför den svenska upplagan av Etablerade och outsiders 1999). Att människor som levtt utanför

samhällsgemenskapen kan utveckla sådana beteenden och drag som gör det svårt för dem att accepteras i ”vanliga” bostadsområden ger Lotta exempel på då hon talar om vilka problem som kan uppstå då de ska bo i egen lägenhet:

Det är ju både med hyran och så är det att där är väsen, mycket spring och mycket förstörelse.

(Lotta, personal på Möllan)

Vi drar slutsatsen att när man som hemlös får en lägenhet spolieras detta ofta av den umgängeskrets den hemlöse skaffat sig under sin tid som hemlös och/eller missbrukare. Man kan också tolka det som att när man levit en längre tid utan ett ”normalt” boende och till största delen umgått med människor i samma situation, förlorar man en del av de sociala koder som gör att man accepteras av ”vanliga” hyresgäster.

Ändrade familjeförhållanden

Socialsekreterarna på Möjligheternas hus säger att den största gruppen som får lägenheter genom dem är de som har ändrade familjeförhållanden. Tilläggas bör att de inte handlägger ärenden där klienterna har ett tyngre missbruk eller svårare psykiska problem.

Vi har nu det här projektet, ”Hållbart boende”, och tittar man där på vem som får lägenhet av oss är den största gruppen de som har ändrade familjeförhållanden, vanligtvis ett par som skiljer sig.

Lena, socialsekreterare på Möjligheternas hus

Även bland de respondenter som har egen erfarenhet av att vara hemlös nämndes skilsmässa och brutna relationer som faktorer som har bidragit till hemlösheten:

Ja, jag höll på att säga att det är nog flera anledningar. Ja, det är skilsmässan framför allt, det är nog huvudorsaken. (”Olle” hemlös äldre man)

Gustav beskriver också en sprucken relation som droppen som fick bägaren rinna över:

Jag var missbrukare på 70-talet, så la jag ner och skaffade familj och läste på universitetet och jobbade som vanligt. Och sen tog det slut, mitt förhållande och jag började kasa lite. Det var då liksom det här... Jobbet räckte inte va... (”Gustav” f d hemlös, medelålders man)

Arbetslösa och fattiga fångas i regel upp av samhällets skyddsnät men i de fall då andra problem som till exempel ändrade familjeförhållanden tillkommer samtidigt och samverkar med fattigdomen och/eller arbetslösheten kan effekterna bli att den enskilde blir utan bostad

(Swärd, 1998). Av detta kan man dra slutsatsen att en bruten relation kan bli det som slutligen gör att man förlorar greppet om sin situation. Det faktum att man vid en skilsmässa nu behöver två bostäder istället för en i kombination med eventuell arbetslöshet och bostadsbrist kan bidra till att en person hamnar utanför den reguljära bostadsmarknaden.

Bostadsmarknaden

Att situationen på bostadsmarknaden både då det gäller tillgång på bostäder och de krav som ställs från hyresvärdarnas sida är ett problem som särskilt drabbar de hemlösa är något de flesta av våra respondenter är överens om. I Helsingborg är det bostadsbrist vilket försvårar situationen ytterligare för de hemlösa, något Gustav också påtalar:

Helsingborg är jättesvårt, det är ju bostadsbrist. ("Gustav", f d hemlös, medelålders man)

Sahlin skriver att sedan 1980-talet har de flesta kommuner lagt ner sina bostadsförmedlingar och "allmännyttan" har allt högre krav på de nya hyresgäster som kommer ifråga för ett kontrakt, detta tar Åse på Boskolan upp:

De största hindren, alltså fastighetsbolagen, de är ju väldigt tuffa ju. (Åse, föreståndare för Boskolan)

De som har någon registrerad betalningsanmärkning är chanslösa och har man ingen fast inkomst eller är inkomsten för låg har man inte heller stor chans att få en lägenhet på den reguljära bostadsmarknaden (Sahlin 2002:558). Om dessa hinder talar Åse:

Ja, och om man inte har ett fast jobb och så också. (Åse, föreståndare på Boskolan)

I flera av kommunerna är det svårt att som socialbidragsberoende bli godkänd som hyresgäst, detta förhållande gäller även i kommuner som inte har någon bostadsbrist. I Helsingborg kräver bostadsbolagen borgenär för att en person som är beroende av försörjningsstöd ska accepteras som hyresgäst (SOU, 2000:14). Att ha misslyckats med sitt boende tidigare kan leda till en uppfattning hos myndigheter och hyresvärdar att man inte klarar av ett eget boende och denna stämpel är sedan inte så lätt att bli av med. (Swärd, 1998). Marita på Boskolan tar upp problemen med att få bostad efter det att man blivit vräkt:

De tar inte emot dem, efter att de blivit vräkt ett par gånger sådär. (Marita, personal på Boskolan)

En konklusion av detta kan vara att bostadsmarknaden inte längre tar hänsyn till den enskildes behov utan är anpassad till tillgång och efterfrågan. En annan konklusion kan vara att man idag är mycket mer noga med vem man väljer som hyresgäst, någon som man är säker på kan betala hyran i tid samt inte orsakar några övriga problem.

Tommy på Möllan tar även upp problemet med att inte kunna välja hur man vill bo, det finns ju de som inte passar in i den reguljära bostadsmarknaden, men mycket väl kan tänka sig att bo i alternativa boendelösningar som till exempel i en gammal kolonistuga eller en barack:

Sen är det ju hur man får bo, alltså jag vet ju det, jag skulle kunna bo på en kolonilott om jag var själv va, men det får ju inte folk göra. Man får ju inte bo hur som helst va. Alltså, man kan ju bo hur som helst, men städat om man säger så. I en barack med el och vatten eller..., bara det är snyggt omkring. Sen tycker jag att folk skulle få bo lite som de vill, för att sätta in psykiskt sjuka i en trappuppgång med folk som inte tål psykiskt sjuka, är ju till att de blir vräkta. (Tommy, personal på Möllan)

Psykisk sjukdom

Många av våra respondenter angav att de hemlösa som hade så kallade dubbeldiagnoser (psyksikt sjuka med missbruksproblematik) var de som hade det svårast. I socialstyrelsens kartläggning 1999 rapporterades 35% av de hemlösa lida av psykisk sjukdom i någon form. Då det gäller psykiskt sjuka med eget boende är risken för vräkning och hemlöshet ofta kopplat till störande beteende (Socialstyrelsen 2000:1). Personer med psykiska funktionshinder är överrepresenterade bland dem som vräks, vilket kan vara ett tecken på att kommunernas boendestödsverksamhet inte alltid fungerar tillfredsställande. (SOU:2001:95)

Socialstyrelsen skriver att då det gäller personer som ansetts medicinskt färdigbehandlade men som har bestående grava psykiska problem löper dessa en stor risk då det gäller utslagning och hemlöshet. Deras psykiatriska problematik är komplex och ofta kombinerad med ett svårt missbruk, vilket gör det mycket svårt att hitta ett lämpligt boende (Socialstyrelsen, 2000:1). Gustav menar att dessa människor har ett stort behov av hjälp i sitt boende:

Och sen är det ju många som har varit med ända sen 70-talet, som har allvarliga psykiska problem... Det är rätt många som är, alltså kraftigt störda, som har fått av drogerna eller haft det latent. Behov av medicinering har de säkert resten av livet... för att de ska kunna hantera sin situation och inte "bränna" sin bostad igen.

("Gustav", f d hemlös, medelålders man)

Att det är svårt att hitta boendelösningar för dem med dubbeldiagnoser är något som Arne också talar om:

Vi har alla de som fanns på Santa Maria innan, de finns ute nu i gruppboende. Men de som har en väldigt tung problematik och hela tiden befinner sig i gränslandet, de bor hos oss på nånting som heter Gryningen. Men det finns den gruppen som är även för utagerande för att bo där, de glider omkring rätt mycket...

Sen är det många som är så psykiskt sjuka och inte passar in i boenden, och de får inga boenden heller. Är det svårt för den gruppen? Ja, psykiskt sjuka har det jättesvårt, och missbrukare, dubbeldiagnoser. Psykiskt sjuka med missbruksproblematik har det väldigt svårt. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Dessa människor har en dubbel problematik där deras psykiatriska problem och deras aktiva missbruk har en förvärrande effekt på varandra (SOU, 2000:14). En tolkning av detta kan vara att situationen för människor med dubbeldiagnoser är ännu mer problematisk än för dem som ”endast” är psykiskt sjuka eller missbrukare och att kommunerna bör satsa extra resurser för att dessa människor ska få den hjälp de behöver.

Ensamhet/brist på nätverk

Många av våra respondenter uppgav att man som hemlös ofta tappar kontakten med sitt nätverk och att de bara umgås med personer som har liknande problematik som de själva.

Lotta påpekar detta:

Men det ser vi alltså, många kommer tillbaka av det skälet att de har ingen tillhörighet nånstans, ingenting att göra, ensamma. Man har bränt alla kontakter som inte missbrukar. Man känner ingen annan, kan inget annat. Och ingen vill ju vara ensam. (Lotta, personal på Möllan)

Detta kan man tolka som att man då man inte har någon tillhörighet till det etablerade samhället inte heller har tillgång det maktmedel som utgörs av den inre sammanhållning och kollektiva kontroll som majoriteten faktiskt har. Detta påpekar Norbert Elias som i sin teori tar upp att maktskillnader mellan olika grupper i samhället är beroende av aspekter som graden av inre sammanhållning och kollektiv kontroll. I den undersökning han gjorde tillsammans med John L Scotson, var det på grund av större sammanhållning och social kontroll som en grupp kunde exkludera en annan som saknade de maktmedel som en väl etablerad sammanhållning utgör (Elias & Scotson, 1999).

Swärd menar att de människor som befinner sig vid fattigdomens gräns inte har några ekonomiska marginaler eller möjligheter att få stöd från sin omgivning. Han pekar också på en tes som innebär att omfattningen av familjekontakter och sociala nätverk som har resurser kan ha betydelse för hemlöshetens längd. Det är svårare för dem som saknar goda kontakter som de skulle kunna få hjälp snabbt av att ta sig ur hemlösheten. Många hemlösa kommer från fattiga förhållanden och även i de fall där de hemlösa har kvar kontakten med sin familj har dessa familjemedlemmar inte några ekonomiska resurser för att hjälpa den hemlösa

(Swärd, 1998). Av detta kan man uttyda att många av de hemlösa kommer från resurssvaga förhållanden och att man ofta inte har kvar sitt gamla nätverk. För att de hemlösa ska kunna förändra sitt liv och behålla en lägenhet krävs det ofta att man bryter kontakten med sitt gamla umgänge. Då man ofta inte har kontakter och vänner i det etablerade samhället kan det få konsekvensen att man blir väldigt ensam., vilket kan göra att man inte klarar av att bo. Detta är något som Arne tar upp:

Man vill inte bo i en lägenhet. Man vill inte... hellre hemlös än ensam. Det är ett rätt känt begrepp, så fungerar det, hellre hemlös än ensam. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Hur svårt det kan vara med ensamheten beskrivs av Gustav:

... den här jävla tomheten... det är det som är det största problemet. Men det kan ju till exempel vara att man vill ha en relation plus att man måste hitta sig själv. ("Gustav" f d hemlös, medelålders man)

Kombinerade orsaker

Swärd menar att idag betonar de flesta undersökningar att det är en kombination av både samhällseliga och individuella faktorer som orsakar hemlösheten. (Swärd, 1998) I en del av våra intervjuer framgår det också att hemlösheten oftast beror på en kombination av olika problem och att det inte finns en enda orsak:

Det finns en massa samverkande faktorer tror jag, folk som inte betalar sin hyra kan bli hemlösa, vräkta av den anledningen. Avvikande, sjuka, missbruk, ensamhet, man klarar inte av att bo.

(Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Många av de hemlösa har missbruksproblem och/eller psykiska problem. Detta är dock inget bevis för att det är dessa problem i sig som orsakar hemlösheten. Hemlösheten i sig kan orsaka eller förvärra missbruksproblemen och de psykiska problemen. Det kan också vara någon annan bakomliggande orsak som till exempel fattigdom som gör att risken för både missbruk och hemlöshet ökar. Det man kan tala om är tänkbara faktorer bakom det komplexa problemet hemlöshet och forskarna idag talar mer om hemlöshetsgenererande processer än om enskilda orsaksfaktorer (SOU, 2000:3).

Av vår undersökning framkommer detta exempelvis i diskussionen om ändrade familjeförhållanden som i kombination med någon eller några andra faktorer kan leda till hemlöshet. När olika problem läggs ovanpå varandra kan det skapa kaos i en människas liv och det kan vara mycket svårt att veta hur man ska lösa situationen, detta beskriver Åse så här:

Rörligt, att de har kaos i sitt liv, att det är kaotiskt helt enkelt, att... Ja, de vet inte var de ska börja ta tag i problemen, för det går bara runt, runt, runt. (Åse, föreståndare för Boskolan i Helsingborg)

3.2 Hjälp och insatser

Socialtjänstens insatser är uppdelade på de två nämnderna utvecklingsnämnden och socialnämnden. Dessa har hand om ekonomiskt stöd, boendeinsatser och behandling. Utvecklingsnämnden handlägger boendeinsatser för individer som inte har några uttalade missbruksproblem eller svårare psykiska problem. Socialnämnden handlägger behandlings- och boendeinsatser för individer med missbruksproblematik, och/eller psykiska problem samt svårare sociala problem.

Utvecklingsnämndens och socialnämndens boendeinsatser består av boenden som hör till både logimarknaden och den sekundära bostadsmarknaden. Härbärgen är tänkta som en akut lösning för att förhindra att människor tvingas sova utomhus, men det händer att hemlösa blir boende där för en längre tid. I Helsingborg ansöker man om härbärgesplats på Möjligheternas hus (Utvecklingsnämnden). I Helsingborg finns även ett antal olika kategoriboenden för både missbrukare och psykiskt sjuka. Socialnämnden och Utvecklingsnämnden remitterar även till kommunens träningslägenheter och sociala kontrakt som Kärnfastigheter ansvarar för.

Boendeinsatser

Då det gäller boendeinsatser för de hemlösa har Helsingborg liksom de flesta kommuner flera olika alternativ för boende som socialtjänsten står för.

Vi har ju alla kategorierna så att säga, vi har ju nyktert boende på Guldsmedsgatan, Vi har nyktert boende på Olsgården, som är då någon form av en sluss, och vi har träningslägenheter... (När man har varit drogfri i ungefär ett år, författarnas anm.), då jobbas det intensivt på att ordna fram egna lägenheter, antingen med hyresgaranti eller också genom, kommunen äger ju väldigt mycket bostadsrätter, och de kan alltså få bostadssociala lägenheter. Och har man till exempel då en bostadssocial hyresgarantilägenhet under ett år, så får man ju sitt eget kontrakt, då får man en lägenhet. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Dessa kan sägas fungera enligt en trappstegsmodell som ofta börjar med ett härbärgesboende och slutar då den hemlöse erhåller ett eget kontrakt. Modellen bygger på att klienten ska avancera till allt högre nivå (SOU, 2001:95). Då det gäller härbärgen är detta tänkt som en akut lösning för att förhindra att människor tvingas att sova ute. Oftast görs ansökan om logi genom socialtjänsten (SOU, 2001: 95). Möllan beskriver Arne som den lägsta nivån:

Vi har det här då som en lägsta nivå kan man säga, Möllan ja. Och så har vi Gryningen som byggdes upp för dem som har dubbeldiagnoser... (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

För många hemlösa är inte härbärgets en kortvarig lösning utan utvecklas till en permanent boendeform (SOU, 2000:14). Det framkom också av våra intervjuer att härbärgets kan bli en långvarig boendelösning för en del hemlösa, att man fastnar där och inte kommer vidare.

Men för vår del tycker jag att man kan känna lite så, hopplöshet ibland, att det stoppar liksom upp. De kommer hit, som är ett härbärke, och sen så är det inte nåt, eller nåt ska jag väl inte säga, det är ju en del som kommer vidare, men det är ju en del som fastnar också. (Lotta, personal på Möllan)

Swärd skriver också att för en grupp har härbärgets fått funktionen av ett hem och en fast punkt för lång tid. Denna grupp tillhör enligt Swärd antagligen bostadsmarknadens bottenskikt och de har svårt att lämna denna position (Swärd, 1998). Arne är av uppfattningen att härbärgets av en del uppfattas som ett hem och att det kan vara svårt att få ut människor som bott där länge, i ett eget boende:

Många sköter sig själv och bor i våra lägenheter (Möllan, författarnas anm.), de som är rätt udda personligheter, som vill bo här, för det är rätt kul, det är trevliga människor som jobbar. Jag försöker ju få ut dem, ska vi inte börja titta efter en lägenhet nu? Nej för fan. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Grupp- eller kategoribostäder utgörs av sammanhängande grupper av bostäder i trappuppgångar eller hela hus. Dessa har etablerats sedan slutet av 1980-talet och har även ersatt det som tidigare kallades för ungarlshotell. Kategoribostäderna är till för missbrukare och/eller psykiskt funktionshindrade och de boende hyr lägenheter av socialtjänsten. I Helsingborg finns en hel del sådana boenden. Om kategoribostäder säger Arne:

Alltså vi har ju folk i vårt boende, som är ett kategoriboende, Vi har nåt som heter Carnot, 18 platser, vi har Stenbocksgatan, 20-22 platser. Dem betraktar inte vi som hemlösa, de har en speciell form av kontrakt med oss, och har definitivt ett boende. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Träningslägenheter är tänkt som en utslussningsverksamhet och avsikten är inte att hyresgästen ska överta bostaden permanent. Sociala kontrakt innebär att klienten hyr bostad i andra hand av socialförvaltningen. Målet är ofta att klienten ska kunna överta kontraktet (SOU, 2001:95). Förutom att klienten får någonstans att bo är avsikterna med de boendeinsatser som gäller träningslägenheter och sociala kontrakt att klienten skall tränas i att klara av ett eget boende (SOU, 2001: 95). Vi tyder våra respondenters svar som att det finns många boendialternativ för olika grupper av hemlösa att tillgå i Helsingborg. Det framkommer också att de kanske inte alltid fungerar som det är tänkt, ett exempel på detta är att man kan ”fastna” i härbärgesboende under en längre tid. Ibland kan det vara svårt att

snabbt hitta ett lämpligt boendeanternativ för till exempel barnfamiljer, det kan få konsekvensen att man för en kortare tid måste finna sig i att bo på hotell eller vandrarhem. Hur detta kan vara beskrivs av modern i en av de hemlösa familjerna:

Och sen så hamnade vi på vandrarhem, Villa Talazza, där bodde vi då i tre veckor, och delade kök, och delade toaletter och tvättmaskin och alltihop med de andra som liksom var gäster där. Och man hade ju liksom inget eget liv... Och sen därifrån då, hamnade vi i en jourlägenhet...den var väl någon gång från 1900 frös ihjäl... (Mor i hemlös familj 1)

Vad krävs för att få hjälp?

Alla våra respondenter var överens om att det ställs krav av olika grad för att få ta del av boendeinsatserna. Åsikterna om huruvida dessa krav också är rimliga skilde sig åt. Oskar säger så här om krav:

Det är olika krav på olika människor, och en del får gå och lämna urinprov och allt sånt här. De har börjat med så mycket skit alltså, så det är inte sant.

Frågan om kravens rimlighet besvarar han på följande sätt:

Inte i alla boendeformer, men ok, de vet ju vad som gäller när de går in på boendena. Men jag tycker ibland är det orimliga krav alltså. Det är sinnessjuka krav. ("Oskar" f d hemlös, medelålders man)

Då det gäller de olika boendena blir kraven ofta högre ju längre upp i "boendetrappan" man kommer. Kraven på den lägsta boendenivån kan innebära att man inte får agera hotfullt men att man får vara påverkad och sedan höjs kraven, som i huvudsak är förknippade med missbruk, gradvis (Socialstyrelsen, 2000:1). Att kraven är olika beroende på vilken insats det gäller talar Lena om, hon menar också att många klarar av de krav som ställs, men att det finns en grupp där det är tveksamt:

Det är olika, vilken situation man befinner sig i, så ställs det ju kanske vissa krav om man inte kan ordna lägenhet själv, vad man måste göra för att kunna åtnjuta en egen bostad, om det nu är med eget kontrakt, eller om det är något kategoriboende inom socialtjänsten så ställs det ju kanske på de flesta någon form av krav och det klarar väl många, men en del är det kanske tveksamt, om de klarar det.

(Lena, socialsekreterare på Möjligheternas hus)

I SOU-rapporten 2000:14 beskrivs kontroll och uppfostran som det underliggande temat i alla de tre boendeformer som tillhör den sekundära bostadsmarknaden. Mödrarna i de hemlösa familjerna beskriver kraven så här:

De ställer ju krav naturligtvis, alltså här får man ju visa att man kan klara av ett boende, betala hyran, och betala sina räkningar och... (Mor i hemlös familj 1)

Sköta sig i allmänhet, med grannar och tvättstuga och visa det. Sen får man ju en remiss och så blir man utslussad sen, när de tycker att man är flygfärdig. (Mor i hemlös familj 2)

Andrahandskontrakten upplåts ofta med tilläggsvillkor som inte ”vanliga” hyresgäster behöver finna sig i. Dessa kontrakt innehåller ofta krav på att hyresgästerna måste underkasta sig tillsyn av socialtjänstens personal. Hyresgästen riskerar också omedelbar avhysning vid regelbrott. Krav som kan sägas vara kontraproduktiva för den normalisering av klientens boende som är ett av socialtjänstens mål är till exempel bestämmelser om att man inte får ha husdjur i bostaden, att socialtjänstens personal kan komma oanmälda och gå in med egen nyckel och att man inte får ha gäster efter ett visst klockslag och så vidare. Socialtjänstens kontroll utövas under förespejling av tillsyn som i första hand baserar sig på fastighetsägarnas krav och inte på hyresgästens initiativ eller villkor (SOU 2000:14). En slutsats man kan dra av ovanstående är att om man som missbrukare är beredd på att ställa upp på de villkor som ställs, kommer man så småningom att få en egen lägenhet. En annan slutsats är att det kan vara väldigt svårt för dem som levt i denna situation under en mycket lång tid, att hitta motivation och orka ta tag i sin situation, vilket också Arnes uttalande speglar:

Ja, det är lätt att säga att vi har krav på dem, men det är betydligt svårare att fråga sig, vem ska fixa det? Vem ska ordna det? Vi kan inte ordna det så hur ska de klara det? Möjligheternas hus ordnar ju projekt, men där ska man också vara rätt avgiftad och rätt klar, då ska man ju kunna jobba. Men i övrigt, ja många står säkert öppna för att göra nånting, men det är ju svårt att kreera... Man går kanske på något AA-möte... Gör man det lätt för sig och vi kräver av dig, och sen så ska du göra det själv, men herre gud, då har de kanske inte gjort nåt på 20 år. Vart ska de vända sig med sina bristfälliga kontakter och så. Vad fan ska de göra? Sen har vi alla de andra 7000 som är arbetslösa här i stan. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Hur ska man lösa hemlöshetsproblemet?

De tankar flertalet av våra respondenter har uttryckt vad det gäller lösningar på hemlöshetsproblemet har i huvudsak gällt strukturella lösningar angående bostadsmarknaden, men man tar också upp att socialtjänsten behöver mer resurser för att kunna förändra sitt arbetssätt och vikten av att påverka allmänhetens inställning till de hemlösa.

Anette Rosengren skriver att de bostäder som hade låga hyror har försvunnit. Antingen har de rivits eller sanerats. Det har skett en generell höjning av hyrorna samtidigt som bostadsbristen ökar i de större städerna (Anette Rosengren, 2003).

Carina tar också upp problemet med att det finns för få bra och billiga lägenheter. En annan lösning som hon tar upp är att socialtjänsten borde få mer resurser så att socialsekreterarna kunde ha färre ärenden och istället få en närmare kontakt med sina klienter. Hon tar även upp vikten av att påverka opinionens inställning till de hemlösa och missbrukarna:

Alltså ett uppenbart problem här i stan är ju ändå att det saknas bostäder, så är det ju. Här är för få bostäder, billiga och bra bostäder, det är väl en sak. Sen är det väl också att påverka opinionen om att missbrukare inte är bara farliga... Och att man måste ge en chans, att folk får flytta in va. Sen så tycker jag att på mer socialtjänstnivå... Alltså det är inget som prioriteras, alltså man behöver se över arbetssätt, hur man jobbar med människor också. Mer fältarbete, mer uppsökande, mer hemmahosarbetare, färre ärenden per handläggare... Det är bättre att en handläggare får ärenden och gör allt själv... Det blir för många splittrade kontakter för dem... Och då är det bättre att en har det, som har relationen, och att de får välja vem de vill ha.

(Carina, föreståndare på Hemlösas hus)

Vikten av att påverka opinionen då det gäller missbrukare och hemlösa kan kopplas till Tuula Helnes uppfattning om att man i det senmoderna samhället inte längre strävar efter integration av de marginaliserade och att toleransen mot ”svåra människor” har minskat (Tuula Helne, 2001). Den brittiske kriminologen Jock Young menar också att samhället blivit allt mer exkluderande mot de sämst ställda. Han menar att vi gör en tudelning av avvikande grupper i de som är lika oss och de som är mycket olika oss. Den förra gruppen försöker vi inkludera medan den senare gruppen exkluderas (Forskningsrapport SiS, FOU-enheten, 2002:4). Detta kan innebära att de hemlösa inte får den chans att flytta in i bostadsområdena som Carina menar att de måste få. Oskar föreslår att människor med likartade problem skulle kunna bo på samma område för att inte ”sticka ut”:

...det finns hus idag som de renoverar, varför inte till exempel avsätta ett hus då kanske för lika boende liksom va, eller folk som har kanske likarelaterade problem va. Liksom då blir det inte de här klagomålen som det blir i vanliga fastigheter va, liksom...Sätta in lika människor, rätt konstellation och rätt hus.

(”Oskar”, f d hemlös, medelålders man)

Vi tolkar Oskars uttalande som att han uppfattar sig och andra hemlösa som en grupp som inte kan accepteras och därför inte heller bo bland ”vanliga” människor. En förklaring till Oskars tankar om sig själv och andra hemlösa kan man finna i Elias beskrivning om att de som tillhör ”vi-gruppen” använder olika föreställningar och anklagelser för att stigmatisera ”de andra” och hur dessa föreställningar sprider sig till ”de andras” kollektiva medvetande. De internaliserar den överlägsna gruppens nedsättande omdömen som en del av den egna självbilden och samvetet och tar till sig ”vi-gruppens” övertygelse om att de inte bara har

mindre makt utan också verkligen är underlägsna ”vi-gruppen” i alla avseenden (Elias & Scotson, 1999).

Av våra intervjuer framkommer det att för att hitta den bästa lösningen måste man titta både på struktur och individ. Att bygga små och billiga bostäder som folk har råd att bo i är en lösning. En annan är att socialtjänsten får mer resurser vilket kan leda till att den enskilde socialsekreteraren kan skapa en hållbar och mer nära relation till sina klienter. Men vi tolkar det som att man också måste integrera de som ses som ”de andra” i ett gemensamt samhälle. Detta kan kanske lättare låta sig göras om man påverkar den allmänna opinionen genom information som visar på att ”de andra” inte är så annorlunda och farliga som man kanske tror.

3.3 Bemötande

Att bli bemött på ett respektfullt och vänligt sätt av de människor man har kontakt med är betydelsefullt. Är man då i en utsatt situation och kanske tvungen att söka hjälp av myndigheter eller andra organisationer blir det ännu viktigare vilket bemötande man får, vilket också framgår i några av våra respondenters svar.

Bland myndighetspersonerna rådde det delade meningar om hur de hemlösa bemöts i samhället, en del trodde att det har blivit sämre, man tycker att hemlösa får skylla sig själva, Carina säger:

Att de får skylla sig själva, tror jag. Ja, där är kanske en liten grupp som har blivit lite mer involverade, bara de själva slipper ha dem i sina kvarter. De tycker väl i och för sig att det är bra att man gör någonting åt det... Bara det inte kostar och bara de slipper ha dem inpå sig. (Carina, föreståndare på Hemlösas hus)

Andra trodde att allmänheten bryr sig om de hemlösa och inte är särskilt fientligt inställda mot dem, vilket James uttalande visar:

Det har varit många förändringar tycker jag, så de spelar in. Det här med att samhället är inte så homogent som det var tidigare. Att det finns fler olagliga droger än tidigare. Så folk är misstänksamma på det sättet. Nu är det bostadsbrist som det knappast var tidigare, på några ställen i alla fall. Men å andra sidan finns det tecken som du säger, folk är inte särskilt fientliga mot hemlösa, de bryr sig om dem.

(James, socialsekreterare på Möjligheternas hus)

Då det gäller bemötandet från myndigheter rådde det delade meningar. En del tyckte att de hade en hyfsad relation med socialtjänsten och att det berodde mycket på personkemi, vilket

Oskars uttalande visar:

Jag har väl haft en ganska bra relation med socialen och så, för jag är inte den, jag liksom plockar ut, de får betala min hyra eftersom jag är socialfall, och jag tar liksom bara ut normen va... Jag är myndighetshatare liksom så, jag är inte emot dem som jobbar där, men jag är emot alltså deras tänkande, ideologi alltså... Jag försöker hålla så lite kontakt som möjligt faktiskt... Det är från person till person, olika assistenter är olika bra va, vissa engagerar sig, vissa engagerar sig inte. ("Oskar", f d hemlös, medelålders man)

Andra upplevde att de blivit kränkta och efterlyser mer lyhördhet och förståelse från socialtjänstens personal. Modern i en av de hemlösa familjerna menade att:

... De skulle behöva lära sig lite bättre, alltså bemötande faktiskt. De är mycket nedvärderande och det kan vara väldigt tufft när man redan mår dåligt, att bli bemött på ett sånt sätt. Sen kan jag förstå också att man frågar varför det har uppkommit... Och varför si och varför så. Men jag tror att man får vara väldigt försiktig som socialtjänsteman då, och verkligen känna av, kan jag eller kan jag inte. (Mor i hemlös familj 1)

En av våra respondenter sa att det kan räcka att man får ett otrevligt svar i telefonen för att man ska dra sig undan, vilket Carina talar om:

Det räcker att vara otrevlig i telefonen när de försöker få en handläggare och ifrågasätter varför, så smäller de av. Blir man otrevligt bemött när man försöker få hjälp, så gör man inte det mer än en gång... Det är ett problem, alltså bemötandet är jätteviktigt och tycker man inte om hemlösa utan tycker att de får skylla sig själva, då bemöter man ju dem på ett visst sätt, vilket gör att de drar sig tillbaka. (Carina, föreståndare på Hemlösas hus)

Swärd menar att bland dem som förespråkar individuella och personliga svagheter och brister som huvudorsak ser en del de hemlösa som oskyldiga offer medan andra lägger vikt vid individernas eget ansvar för sin situation och hävdar att hemlösheten och/eller den livsstil som orsakar denna är självvald (Swärd, 1998).

Vad det gäller de hemlösas upplevelser av bemötande från allmänheten var det genomgående att det har blivit sämre och att man blir behandlad som andra klassens medborgare. Det är mycket vanligt att de exkluderade betraktas som orena både bokstavligt och bildligt. Det finns enligt Elias en utbredd känsla bland de i "vi-gruppen" att kontakt med någon av "de andra" kan medföra smitta, en smitta som är förenad med både anomi och smuts. Elias pekar också på att förhållandet mellan gruppkarisma och gruppskam som skapar en känslomässig spärr hos de i "vi-gruppen" mot en närmare kontakt med "de andra"(Elias & Scotson, 1999). Olles upplevelse av att det är som om de måste ha handskar på sig för att ta en i handen visar på detta:

... Man märker ju attityderna direkt. Det är precis som om man måste ha handskar på sig för att kunna ta en i handen, så är det ju... Jag tror att de ser på oss som ett jävla drägg. Som nånting som är helt självförvållat och aldrig kan bli bättre, det tror jag. ("Olle", hemlös äldre man)

Slutsatsen vi drar av detta är att då man befinner sig i en utsatt situation, som hemlöshet kan innebära, så kan man vara extra lyhörd för hur folk bemöter en. Man känner sig ofta annorlunda och inte som en av alla de andra. Om man då ute i samhället blir bemött av sin omgivning på ett sätt som upplevs kränkande blir detta något som bekräftar den negativa självbild man kanske har byggt upp.

3.4 De hemlösas upplevelse av sin situation

Upplevelsen av att vara utan egen bostad, samt upplevelse av hemkänsla i kommunens boendelösningar.

Att ha en egen bostad ses som en grundläggande rättighet, att vara utan denna rättighet innebär att man inte har samma förutsättningar i samhället som övriga medborgare.

Upplevelsen av att vara utan egen bostad beskrivs av de hemlösa som en situation där man inte har en dörr att stänga om sig, inte har någonstans att vara, ingen grund att stå på och att man känner sig utelämnad. Detta är något som både Olle och Oskar tar upp:

Ja, det är ju framför allt det sanitära till exempel, och det här att inte ha någonstans att vara, att ligga i portar, i källare och prång och allt vad det handlar om. Och bli utkörd titt och tätt och så vidare va. Jag menar du tappar ju hela den sociala biten. ("Olle", hemlös äldre man)

Att vara det är fruktansvärt, för det är liksom ingen, man har ingen grund att stå på liksom, man har ingen egen dörr att stänga va. Man är hela tiden hänvisad till... Utelämnad. ("Oskar", f d hemlös, medelålders man)

Man kan koppla begreppet hemlöshet både till ett känslomässigt tillstånd, där begreppet hem står för känslor av förankring i tillvaron och av tillhörighet, och bostad till en fysisk, objektiv dimension, en byggnad som man disponerar för eget bruk och där man har tak över huvudet (SOU, 2000.14). Av Olles och Oskars svar framgår att upplevelsen av att vara utan bostad är knutet till båda dessa definitioner, men kanske att den känslomässiga definitionen väger tyngre. Att plötsligt stå utan bostad beskrivs av modern i en av de hemlösa familjerna som mycket psykiskt påfrestande:

Det blev ju en väldigt stressad situation. Vart ska man ta vägen? Och barnen alltså, det var ju stressat för dem, så man mådde ju väldigt dåligt. Och den här vräkningen, för mig kom det som en överraskning, så det kändes jättejobbigt. (Mor i hemlös familj 1)

Att man inte upplever hemkänsla i härbärgesmiljön är kanske inte så konstigt med tanke på beskrivningen i Oskars uttalande:

... knappast, inte de tillfälliga, typ Möllan nu, det är alldeles för jobbigt ju. De ligger alltså 3-4 man i varje rum va och sånt här liksom. Det funkar inte liksom, folk stjälar från varandra och det blir en massa jidder och onödigt. Ja, jag vet inte vad jag ska säga. Det har sjangserat mycket. ("Oskar" f d hemlös, medelålders man)

Det faktum att vistelsen på härbärgen är tänkt att vara så kort som möjligt är väl inte heller något som gör att man känner sig hemma. På Boskolan bor man i "egna" lägenheter tills man är redo för ett eget kontrakt, vilket kan bli så lång tid som upp till två år. Familjerna vi har talat med, som är boende i Boskolans lägenheter är väldigt positiva till denna boendelösning och upplever sig inte som hemlösa. Modern i en av de hemlösa familjerna tycker att hon känner sig hemma i Boskolans lägenhet:

Ja alltså, här är jättefint (Boskolans boende, författarnas anm.) och man, alltså jag kan ju säga så här, det här är det bästa som kunde hända mig i den här situationen. (Mor i hemlös familj 1)

Vi tolkar detta som att det faktum att stå utan bostad inte enbart är ett praktiskt problem utan kan kännas som att man tappar den förankring man haft i samhället. En annan slutsats man kan dra av intervju svaren är att de korttidsboenden de hemlösa erbjuds, inte frambringar någon "hemkänsla".

Hemlösas upplevelse av hemlöshet, gemenskap och samhörighet.

Då det gäller åsikterna om det finns någon sammanhållning mellan de hemlösa tyder svaren på att det kan finnas en viss sammanhållning i mindre grupper av hemlösa, men inte i gruppen av hemlösa i stort. Oskar känner att det finns en viss sammanhållning:

Ja, det finns det faktiskt. Kanske inte inom alla hemlösa, men inom en stor del, så är det ju faktiskt. ("Oskar" f d hemlös, medelålders man)

Olle är däremot av åsikten att det inte finns någon sammanhållning bland hemlösa:

Nej, det kan finnas några enstaka, men som grupp betraktat finns det ingen sammanhållning... Ja, alla är ju egoister. ("Olle", hemlös äldre man)

Respondenterna på Boskolan ansåg att sammanhållningen var stark bland dem, men detta kan bero på att de inte betraktar sig som hemlösa. Modern i en av familjerna beskriver det så här:

Alltså det här stället, både att vi har varandra, känns väldigt bra. Vi har liknande upplevelser allihop, Just nu som bor här i alla fall. Vi har barn i ungefär samma åldrar. Och man kan, alltså man kan verkligen prata, man känner att man har någon. Man är inte ensam. (Mor i hemlös familj 1)

Vikten av sammanhållning i en grupp beskrivs av Elias då han talar om uppdelningen i ”vi” och ”de” och den segregering och stigmatisering som detta åstadkommer som ett allmänmänskligt fenomen. Denna uppdelning beror enligt Elias på en ojämn maktfördelning mellan två grupper som är beroende av varandra. Maktskillnader som beror på exempelvis ekonomiska resurser är inte tillräckliga för att förklara den åtskillnad som finns mellan ”vi” och ”de” utan man måste också titta på sådana aspekter som graden av inre sammanhållning och kollektiv kontroll. I Elias och Scotsons undersökning var det på grund av den större sammanhållning och sociala kontroll som byborna kunde exkludera de nyinflyttade som saknade det maktmedel som en väl etablerad sammanhållning utgör (Elias & Scotson, 1999). Detta kan man koppla till Olles uttalande om att det inte finns någon sammanhållning bland de hemlösa vilket i så fall skulle kunna förklara en del av deras utanförskap. Vad det gäller känslan av gemenskap säger Olle att han känner gemenskap med andra hemlösa då de tillhör samma sociala grupp som han själv och att de inte har någon möjlighet att umgås med vanliga ”Svensson”:

Ja, det gör jag... Jo därför att, rent socialt känner jag gemenskap, och så är det så att vi som är, tillhör den kategorin, vi har ju ingen möjlighet att slå oss in på den sociala marknaden så att säga. Och komma hem och umgås med vanliga Svensson. Finns inte en möjlighet, utan vi är dömda på förhand. Man brukar säga att ingen människa är så dålig att han eller hon inte kan bli bättre, i vårt fall är det så. Vi kan inte bli bättre, vi får aldrig chansen. Helt klart. (”Olle”, hemlös äldre man)

Detta stämmer överens med Elias uppfattning om att den grupp som kategoriseras som underlägsen internaliserar den överlägsna gruppens nedsättande omdömen till en del av den egna självbilden. Av några respondenters svar framgår att man kan känna samhörighet med andra som är i samma situation trots att man inte anser att det finns någon sammanhållning i gruppen som helhet. Oskar talar om denna samhörighet:

Ja, har alltid gjort. Även om jag har lägenhet, men jag tar ofta hem kompisar och så, så de får sova när det är kallt och så... Det är kamratskap och allting liksom, så att. Jag har aldrig haft några problem med dem, (”Oskar”, f d hemlös, medelålders man)

Man kan tolka de flesta svar vi fått av våra hemlösa respondenter som att man identifierar sig som hemlös. Vi drar också slutsatsen att de hemlösa känner samhörighet och gemenskap med

dem som befinner sig i samma situation som de själva, men att de inte alltid känner att det finns en sammanhållning bland dem i samma grad. Detta tror vi kan bero på att man i en utsatt situation är tvingad att i första hand se till sig själv.

Upplever man sig som delaktig i samhället när man är hemlös?

Övervägande delen av våra respondenter känner sig inte delaktiga i samhället när de är hemlösa. Olle svarar kort men kärnfullt på detta:

Nej, inte ett dugg. ("Olle" hemlös äldre man)

Respondenterna på Boskolan känner sig delaktiga i samhället vilket kan förklaras av att de inte heller känner sig hemlösa. Edgren-Schori skriver att det som är centralt i den process som leder till social utestängning är att man berövas rätten att tillhöra ett visst sammanhang som ur ett individuellt perspektiv kan ses som oundgängligt för att uppleva trygghet, jämlikhet och delaktighet. Hon medger att det kan förekomma en frivillig social utestängning eller gruppstrategi men att graden av frivillighet kan diskuteras då ett sådant strategiskt val kan vara en följd av till exempel kulturellt förtryck. (Edgren-Schori, 2000) Barry menar att många definitioner av begreppet social exklusion relaterar till processer som hindrar människors deltagande i samhället. Detta är processer som skapar en oförmåga att delta på ett effektivt sätt i samhällets ekonomiska, sociala, politiska och kulturella liv och som kan skapa alienation och ett avståndstagande mellan vissa individer och grupper och det övriga samhället. (Barry, 1998)

Detta stämmer väl överens med "Oskars" uttalande om att han slåss mot samhället:

Nej, jag är inte med på samhällets villkor, jag slåss mot samhället, det är på fel spår.

("Oskar" f d hemlös, medelålders man)

Swärd och Runquist refererar till Elias teori och pekar på hur utanförskapet blir självlegitimerande. De människor som utestängs från bostäder har ingen möjlighet att tillägna sig den dominerande gruppens levnadsvillkor. Detta gör i sin tur att vi uppfattar dem som problematiska. Vi bortser dock ifrån att det är främst själva utanförskapet som skapar ett eventuellt "avvikande" beteende som vi sedan tolkar som individuella egenskaper (Swärd och Runquist, 2000). Vår tolkning av detta är att för att kunna känna sig delaktig i samhället kanske man först måste ha ett ställe som man kan kalla sitt eget, ens hem, som kan utgöra en fast punkt i tillvaron att utgå ifrån.

De hemlösas upplevelser av att kunna styra sina egna liv och över den hjälp de kan få.

Då det gäller upplevelsen av att kunna styra över sitt eget liv rådde det delade meningar, men den övervägande delen av våra respondenter ansåg sig styra sitt eget liv på lite olika sätt.

Oskar och Gustav löste detta på lite olika sätt:

Ja, det gör jag, utan lagbokens hjälp. ("Oskar", f d hemlös, medelålders man)

... Jag har alltid fixat det för mig rätt snabbt... Jag på nåt vis vill klara mig själv.

("Gustav" f d hemlös, medelålders man)

Då det gäller upplevelsen av att kunna styra över den hjälp man får upplever man det som svårare att påverka i stort. Familjerna på Boskolan upplevde att de kunde påverka graden av hjälp de fick där, men upplevde inte detta i kontakten med andra myndigheter:

I detta fallet kan man det, du kan säga nej, om du tycker att det blir för mycket.

(Mor i hemlös familj 1)

Oskar menar att man inte kan påverka den hjälp man får:

Nej, det tycker jag inte. De påverkas inte av det utan det är deras chefer och socialdepartementet eller vad fan det nu heter, socialstyrelsen. ("Oskar", f d hemlös, medelålders man)

Gustav däremot var av en annan uppfattning:

... Man måste vara lite myglare... mygla till sig behandlingar och lite sånt där, och sen är det de som får hur många som helst verkar det som, och så får vissa inga alls. ("Gustav", f d hemlös, medelålders man)

Upplevelsen av att kunna styra över sitt eget liv kan kopplas till känslan av makt. Det kanske är lite lättare att känna att man styr över sitt eget liv i de situationer då man inte är beroende av andra. Då man kommer i kontakt med myndigheter så blir den ojämna maktfördelningen som Elias menar alltid finns mellan två grupper som är beroende av varandra tydligare (Elias och Scotson 1999). Oskar och Gustav påpekar också att man vill klara sig själv i största möjliga mån. Detta kan tolkas både som att man kanske inte litar på de myndigheter som skulle kunna hjälpa en, och som att man inte vill att andra ska avgöra vad som är bäst för en, då detta kan upplevas som en kränkning av den personliga integriteten.

Var upplever de hemlösa att de har fått bäst hjälp vad det gäller deras situation?

Våra respondenter menar att de har fått olika hjälp på olika ställen, de nämner ekonomisk hjälp, praktisk hjälp (på Hemlösas hus, författarnas anm.) Familjerna på Boskolan ansåg att den bästa hjälpen de fått var där:

Det är här, ja här absolut. (Boskolan, författarnas anm.) (Mor i hemlös familj 1)

Oskar framhöll självhjälpen som den bästa hjälp han fått:

Min egen hjälp, självhjälpen faktiskt. ("Oskar", f d hemlös, medelålders man)

Olle jämför den hjälp han har fått på Hemlösas hus med den han fått av socialtjänsten och menar att det är skillnad som dag och natt. På Hemlösas hus upplever han att det är ömsesidig respekt:

Det är ju att jag får hyran betald, det är den enda hjälp jag har fått. (Myndigheter, författarnas anm.) ... Här kan du, det fungerar som värmestuga på vintern va. Och här äter du billig mat och du kan gå hit och byta kläder och så vidare va. Det har ju en stor funktion att fylla ett sånt här hus va... Här är det ju, det är ömsesidig respekt... Det är skillnad som dag och natt.(Hemlösas hus, författarnas anm.) ("Olle", hemlös äldre man)

Socialstyrelsen visar också att många av de hemlösa är kända hos enbart frivilligorganisationerna och inte är kända hos de sociala myndigheterna. Detta kan bero på att många utsatta människor hellre vänder sig till de öppna organisationerna än till myndigheterna (SOU, 2001:95). Swärd skriver att de hemlösa ofta föredrar frivilligorganisationernas verksamhet där de kan vara anonyma och de inte har de maktbefogenheter som myndigheterna har. Swärd menar att det måste finnas plats för en villkorslös hjälp som ges utan krav på bättring och återanpassning och att denna hjälp ligger bättre till för frivilliga insatser (Swärd, 1998). De svar vi fick av de av våra representanter som identifierade sig som hemlösa kan tolkas som att man blir väldigt känslig mot de tendenser till styrning och kontroll som de kanske upplever i sina kontakter med myndigheter. Därför tycker man att det känns bättre att vända sig till frivilligorganisationer där man inte känner sig lika kontrollerad och kanske har en närmare relation till dem som arbetar där.

3.5 Myndigheters anställdas tankar om de hemlösa situation i samhället

Av våra respondenters svar framkommer att de hemlösa inte är en homogen grupp och att deras problem och situation är väldigt olika. Åse pekade på att deras klienter är väldigt kompetenta kvinnor, men på grund av mer eller mindre destruktiva relationer har deras självkänsla blivit mycket låg:

Men alltså det är väldigt kompetenta kvinnor egentligen som är väldigt duktiga mammor. De är duktiga, men det är bara det att de har en väldigt låg självkänsla. Att männen har tagit för stor plats i deras liv.

(Åse, föreståndare för Boskolan)

Arne påpekade att den stora nedrustningen av den offentliga sektorn har gjort att de svaga grupperna i samhället blivit mycket mer utsatta och får mindre hjälp:

Det fungerade mycket bättre förr inom den gamla socialtjänsten. Då var det många som hade "egna medel", vi hade en stor avdelning som bara skötte det åt folk. Då betalades hyror, då blev man inte vräkt av ekonomiska skäl i alla fall, och det är verkligen ett praktiskt sätt att hjälpa folk, att ta hand om deras ekonomi. Det här gamla sociala tänket som fanns på 70-talet, det existerar inte längre. Det är den stora skillnaden i dagens samhälle. Det fanns en offensiv socialvård på 70-talet och i början på 80-talet, men det har förändrats totalt. Samhällsklimatet ser helt annorlunda ut. Och det är inte bara inom socialtjänsten... En gigantisk nedrustning är det ju. (Arne, chef inom vuxenomsorgen)

Enligt den förklaringsmodell som menar att hemlösheten orsakas av strukturella faktorer ser man ett samband med hur samhällets resurser organiseras och fördelas. Man menar att välfärdssamhällets kris, ekonomiska åtstramningar, neddragningar av socialpolitiken, hög arbetslöshet och en ökad fattigdom lett till ett ökat antal människor som lever på marginalen eller under fattigdomsstrecket samt en ökad utslagning och avinstitutionaliseringen är det som orsakar att människor försätts i hemlöshet (Swärd, 1998).

Då det gäller de personer med så kallad dubbeldiagnos har de en väldigt komplex problematik som gör det mycket svårt att hitta ett lämpligt boende och risken för att de ska bli vräkta från en egen lägenhet är också mycket högre jämfört med andra grupper (Socialstyrelsen, 2000:1). Lena nämner detta:

De som har det svårast är ju de som är båda delarna, både psykiska problem och ett missbruk. Där är nog hjälpen som sämst. (Lena, socialsekreterare på Möjligheternas hus)

Elias beskriver hur de som tillhör "vi-gruppen" baserar bilden av sig själva på dess mest exemplariska och välartade del, den normsättande delen av gruppen, bilden av den exkluderade

gruppen baseras istället på dess ”värsta” del. Det vill säga uppförandet hos dess misskötsamma minoritet. Man idealiserar sin egen grupp och svartmålar den andra. Elias visar att de händelser som inte stämmer överens med den negativa bilden av ”de andra” eller den positiva bilden av ”vi-gruppen” gallras bort (Elias & Scotson, 1999). Detta kan man knyta till uttalandena om att de hemlösa ständigt har ögonen på sig. Vilket Marita och Åse på Boskolan bekräftar:

Vi hade ju en vräkning för att de hade spillt olja på parkeringen... Där var de rätt irriterade på dem för att de hade fått den här lägenheten, och de andra hade ju betalat rätt så mycket för sina och ville ha väck dem då va, så de hade ju ögonen på sig hela tiden. (Marita, personal på Boskolan)

Men det har de ju, alltså de har ju ögonen på sig när de kommer ut. (Åse, föreståndare för Boskolan)

En konklusion man kan göra av vårt material är att nedrustningen av den offentliga sektorn gjort det ännu svårare för dem som saknar den förankring i samhället som en bostad utgör. En annan konklusion är att de hemlösa är en grupp som ständigt tycks ha ögonen på sig, vilket kan göra det svårt för dem att bli accepterade i ett ”vanligt” bostadsområde. Vår undersökning visar också att de hemlösa inte kan ses som en homogen grupp, utan istället består av flera olika grupperingar, något Arne beskriver så här:

... de hemlösa är ingen kategori, alltså det är lika mångfasetterat som ett tvärsnitt av populationen i övrigt ju. Det finns hemlösa som har en adekvat yrkesutbildning, som har jobbat och haft familj. Det finns hemlösa som aldrig har haft någonstans att bo, som inte har haft någon utbildning va. Det finns de som har svåra psykiska problem. Det finns de som är relativt friska. Det finns de som är enormt tunga missbrukare, och har gått på heroin i 20 år och så vidare. Det är ingen grupp, de hemlösa. Det är en massa olika grupperingar.

(Arne, chef inom vuxenomsorgen)

3.6 Sammanfattning av resultat

Undersökningen visar att bland våra hemlösa respondenter är uppfattningen att det finns många hemlösa i Helsingborg, betydligt fler än man tror. Bland myndigheter och organisationer ansåg man att antalet hemlösa är beroende av hur man definierar hemlös. Går man efter socialstyrelsens definition ansågs antalet hemlösa i Helsingborg ligga mellan 250-300 individer.

Bland de orsaker till hemlöshet som nämnts var de individuella orsakerna övervägande både bland hemlösa och myndighetspersoner. Nästan alla våra respondenter angav missbruk som en av de största anledningarna till att människor blir bostadslösa. En annan orsak som framkom i våra intervjuer var störande beteende, våra respondenter tar bland annat upp att de

får besök av gamla hemlösa kompisar när de lyckas få en lägenhet, vilket kan leda till att det blir mycket väsen och andra störningar. Även ändrade familjeförhållanden, som skilsmässor och brutna relationer, har setts som en bidragande faktor, något som tas upp av både hemlösa och myndighetspersoner. Den kärva bostadsmarknaden och hyresvärdarnas allt högre krav är också något som försvårar för de hemlösa att få en egen bostad. Många av våra respondenter angav att de hemlösa som hade så kallade dubbeldiagnoser var de som hade det svårast då det gäller att kunna bo i en egen lägenhet. Ytterligare en faktor som tog upp är ensamhet och bristande nätverk. Som hemlös tappar man ofta kontakten med sitt nätverk och umgås i stort sett bara med personer som har liknande problematik. Oftast beror hemlösheten på en kombination av olika problem och inte av bara en enda orsak, vilket framgår i en del av våra intervjuer.

När det gäller hjälp och insatser för de hemlösa så finns det i Helsingborg flera olika alternativ till boenden som socialtjänsten står för. Dessa kan sägas fungera som en trappstegsmodell som börjar med ett härbärgesboende och slutar då den hemlösa får ett eget hyreskontrakt. Alla våra respondenter är överens om att det ställs krav av olika grad för att få ta del av de olika boendeinsatserna, kraven kan se olika ut och är ofta kopplade till missbruk. Det kan handla om att lära sig hur man sköter sig i tvättstugan, ordnar upp sin ekonomi och att genomgå en behandling för ett missbruk. Åsikterna om huruvida dessa krav också är rimliga skilde sig något åt. Då det gäller tänkbara lösningar på hemlöshetsproblemet har dessa i huvudsak varit av strukturell karaktär, vilka har gällt bostadsmarknaden. Någon tar upp att det finns för få bra och billiga lägenheter, att socialtjänsten borde få mer resurser ses också som en lösning, att påverka opinionens inställning till de hemlösa missbrukarna är också något som ses som angeläget.

Bemötande är något som kommer igen i så gott som samtliga intervjuer, att människor får ett vänligt och respektfullt bemötande i en utsatt situation anses mycket viktigt. Bland myndighetspersoner rådde det delade meningar om hur de hemlösa bemöts i samhället. En del trodde att inställningen var att de hemlösa får skylla sig själva medan andra trodde att allmänheten inte är särskilt fientligt inställd mot dem. De hemlösas upplevelse av bemötande från allmänheten var genomgående negativ. Även då det gäller bemötandet från myndigheter var meningarna delade. En del av de hemlösa tyckte att de hade en någorlunda bra relation med socialtjänsten medan andra upplevt att de blivit kränkta.

Då det gäller de hemlösas upplevelse av att vara utan bostad beskriver man detta som mycket svårt, man har ingen grund att stå på och känner sig utelämnad.

De hemlösa känner gemenskap och samhörighet med andra i samma situation, men upplever ingen sammanhållning i den stora gruppen hemlösa. Av några av respondenternas svar framgår dock att

man kan känna samhörighet med andra hemlösa trots att man inte anser att det finns någon sammanhållning i gruppen som helhet.

Övervägande delen av våra hemlösa respondenter känner sig inte delaktiga i samhället när de är hemlösa.

Den övervägande delen av våra hemlösa respondenter anser att de kan styra sitt eget liv, då det gäller upplevelsen av att styra över den hjälp man får från myndigheter ansågs detta svårare att påverka.

Respondenterna på Boskolan ansåg att den bästa hjälp de fått var där. En av våra respondenter framhöll självhjälpen som den bästa hjälpen. Och en annan såg hjälpen på Hemlösas hus som den allra bästa.

Bland myndigheternas personal var man överens om att den grupp som har det allra svårast i samhället idag är de med dubbeldiagnoser. Personalen på Boskolan ansåg att kvinnorna där var mycket kompetenta, men att deras svårigheter kom av att de levt i mer eller mindre destruktiva relationer, vilket gjort att deras självkänsla blivit mycket låg. En annan av våra respondenter pekar på att den stora nedrustningen av den offentliga sektorn har gjort att de svaga grupperna i samhället blivit mycket mer utsatta och får mindre hjälp. Man pekade också på att de hemlösa inte kan ses som en homogen grupp.

4. Slutdiskussion

Syftet med vår uppsats var att undersöka hur de hemlösa beskriver sin situation och hur de upplever det bemötande och den hjälp de får eller har fått av socialtjänstens personal. Vi ville också undersöka hur personalen inom socialtjänsten ser på de hemlösa och deras situation och vad de hemlösa får för hjälp för att kunna förändra sin situation. Våra frågeställningar var:

Hur beskriver socialtjänsten de hemlösas situation i Helsingborg?

Vad gör man inom socialtjänsten för att hjälpa de hemlösa att få och klara av ett eget boende?

Hur ser de hemlösa på sin situation?

Hur upplever de hemlösa det bemötande och den hjälp de fått av socialtjänstens personal?

Vi tycker att vår undersökning har givit oss svar på de frågeställningar vi hade, även om man naturligtvis inte kan dra några generella slutsatser då de hemlösa vi intervjuat varit få. Det har dessutom varit män i ungefär samma ålder. De två kvinnor vi intervjuade, som bodde i Boskolans familjelägenheter, såg sig inte som hemlösa och hade inte heller samma slags problematik som de övriga. Vi fann också att den myndighetspersonal vi intervjuade inte såg de hemlösa som en homogen grupp.

I vår undersökning har vi sett att det är svårt att integrera de hemlösa i ”vanliga” bostadsområden. Många har missbruksrelaterade och psykiska problem som kan göra att det är svårt för andra människor att acceptera dem, då det inte är ovanligt att de uppträder störande. Denna grupp av klienter kräver ofta ett långvarigt stöd och motivationsarbete. Det är inte säkert att ett eget boende alltid är den bästa lösningen för denna grupp av hemlösa. De som har en psykisk sjukdom kombinerat med ett missbruk har speciellt svårt för att kunna bo i en egen lägenhet. Det är problematiskt att hitta ett boende som passar dem. Lyckas man hitta en lägenhet till dem är risken ofta ganska stor att de blir vräkta, då de ofta uppträder störande i andra människors ögon. En tänkbar lösning för den grupp av hemlösa som har och/eller har haft uppenbara svårigheter att bo själv är olika former av kategoriboenden där man har sitt eget rum eller lägenhet och delar allmänna utrymmen. Ofta är det nödvändigt att det finns personal dygnet runt som kan hjälpa till vid eventuella problem. Vi har förstått att ensamheten är ett stort bekymmer för många i den här gruppen. När man får en egen lägenhet i ett ”vanligt” bostadsområde måste man kunna upprätthålla de sociala koder som bland annat innebär att inte föra väsen, att sköta allmänna utrymmen och att inte orsaka förstörelse. Har man varit hemlös under en lång tid har man ofta förlorat kontakten med icke missbrukande vänner och släkt. När man får en lägenhet vill man naturligtvis fortsätta umgås med sina vänner vilka för de hemlösa ofta betyder människor som har levt under samma förhållanden som en själv. Då dessa ofta har problem med missbruk och/eller psykisk sjukdom

innebär det en risk för störningar och i förlängningen att hyresgästen blir vräkt även om han inte är störande i sig själv. Denna risk är inte tillräcklig för att avhålla hyresgästen från att ta hem sina gamla vänner då man hellre är hemlös än ensam.

Vi hade en förförståelse där vi inte riktigt trodde att det fanns barnfamiljer som var hemlösa. Vi fick möjlighet att intervjua två hemlösa familjer. I Helsingborg finns en relativt nyligen uppstartad Boskola för familjer som blivit vräkta av olika orsaker. De hemlösa familjerna på Boskolan upplevde sin situation som ganska hoppfull. De kände sig inte stigmatiserade på samma sätt som de övriga hemlösa vi talat med, vilka troligen är den grupp man i allmänhet tänker på när man talar om hemlösa, medelålders män, ofta med missbruksproblematik, som levt ett förhållandevis hårt liv. De bostadslösa mammorna vi talade med upplevde att personalen på Boskolan hjälpt dem mycket med alla deras bekymmer och att få en struktur i sina liv. Några av de problem som leder till att familjer blir av med sin lägenhet är ekonomiska bekymmer och att man lever i destruktiva relationer.

Boskolans personal beskriver kvinnornas situation innan de fick hjälp som kaotisk. De hemlösa mammorna talar om Boskolan som en bra lösning för familjer som av någon anledning har svårt att klara ett boende. Vi tror att möjligheterna att lyckas med att få och behålla en egen lägenhet är mycket större än för dem där problemen är av en annan karaktär.

Av de hemlösa vi har intervjuat kan man tydligt märka att de känner sig exkluderade från samhället, på det sättet att de känner sig utpekade och utelämnade. Man uttrycker en ilska och en besvikelse över sin situation och en frustration över maktlösheten inför myndigheterna.

Den stora frågan i debatten har nog varit hur man ska lösa de hemlösas situation och vem som har ansvaret för den. Vi tycker oss ha märkt att det finns en uppgivenhet hos myndigheternas personal inför den övermäktiga uppgiften att kunna hjälpa alla på rätt sätt. Detta, tror vi, beror både på de hela tiden minskade resurserna men kanske också på att många av de hemlösa har levt under svåra förhållanden en lång tid och kan ha svårt för att bryta med detta liv. Det är kanske heller inte så konstigt att en person som på sätt och vis har levt utanför samhällets gemenskap har skapat sin egen livsstil, en livsstil som kanske skiljer sig rätt så mycket från det liv som människor i ”vanliga” bostadsområden lever. Att bryta med sitt gamla liv innebär att förlora förutsägbarheten i vardagen, även om denna vardag många gånger varit tung. Det innebär också att man kanske måste bryta kontakten med de enda vänner man har, för att till exempel kunna komma ifrån sitt eget eventuella missbruk. Och man kan då bli väldigt ensam. Lösningen på problemet hemlöshet är nog inte enkel, men väl värd att forska vidare i.

Bland de positiva upplevelser vi har gjort vill vi nämna Boskolan, ett projekt vi tror på och som är väl värt att utvärdera och kanske så småningom utvidga.

5. Källförteckning

Litteratur

Barry, Monica (1998) "Social Exclusion and Social work: An introduction" in Barry, Monica and Hallet, Christine, (editors), *Social Exclusion and Social Work*, Lyme Regis, Dorset, Russels House Publishing Ltd

Edgren-Schori, Maud (2000) *Social exclusion – En kunskapöversikt och begreppsanalys*, Edsbruk, Akademitryck AB

Elias, Norbert, Scotson, John L (1999) *Etablerade och outsiders – En sociologisk studie om grannskapsproblem*, Lund, Arkiv moderna klassiker

Flyghed, Janne (2000) "Vräkning – orsak eller verkan? En studie av marginellt boende" i Runquist, Wedding och Swärd, Hans, (red.) *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Holme, Idar & Solvang Bernt (1997) *Forskningsmetodik – Om kvalitativa kvantitativa metoder*, Lund, Studentlitteratur

Magnusson, Jan och Meeuwisse, Anna (2000) "Gatutidningen Situation Sthlm" i Runquist, Wedding och Swärd, Hans, (red.), *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Nordfeldt, Marie (2000) "De frivilliga organisationernas betydelse för de hemlösa" i Runquist, Wedding och Swärd, Hans, (red.), *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Olofsson, Gunnar (1999) "Inför den svenska upplagan 1999" i Elias, Norbert, Scotson, John L (1999) *Etablerade och outsiders – En sociologisk studie om grannskapsproblem*, Lund, Arkiv moderna klassiker

Rosengren, Anette (2003) *Mellan ilska och hopp - Om hemlöshet, droger och kvinnor*, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Runquist, Wedding och Swärd, Hans (2000) ”Inledning” i Runquist, Wedding och Swärd, Hans (red.), Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Sahlin, Ingrid (2000) ”Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-talets hemlöshet” i Runquist, Wedding och Swärd, Hans (red.), Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Swärd, Hans (1998) Hemlöshet – Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma, Lund, Studentlitteratur

Swärd, Hans (2000) ”Tesar och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle” i Runquist, Wedding och Swärd, Hans (red.), Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Officiella tryck

Socialstyrelsen (2000:1) Hemlösa i Sverige 1999 – Vilka är de och vilken hjälp får de?, Stockholm, Modin-Tryck

Statens offentliga utredningar (2000:3) Välfärd vid vägskäl, Stockholm, Nordstedts tryckeri AB

Statens offentliga utredningar (2000:14) Adressat okänd – Om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik, Stockholm, Nordstedts tryckeri AB

Statens offentliga utredningar (2001:95) Attmotverka hemlöshet – En sammanhållen strategi för samhället, Stockholm, Graphium/Nordstedts AB

Lagar och förordningar

Regeringsform (1974:152) 1 kap. Statsskickets grunder, 2§

Socialtjänstlagen (2001:453) 1 kap. Socialtjänstens mål, 1 §, 2 kap. Kommunens ansvar, 1§ och 2 §, 4 kap. Rätten till bistånd, 1§

Forskningsrapporter

Sahlin, Ingrid och Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (red.), Tema-Nord (2002:558) Bostadslöshet som problem och politik – Aktuell nordisk forskning, Köpenhamn, Ekspressen Tryk & Kopicenter

Swärd, Hans m fl., Forskningsrapport/SIS, FOU-enheten (2002:4) ”De kommer ut fräscha och fina” – Om tvång och hemlöshet, Västervik, AB C O Ekblad & Co

Tidskrifter

Helne, Tuula (2001) Innanför, på gränsen, utanför – mot en relationell granskning av marginalisering, artikel i Nordisk Sosialt Arbeid, nr 4, 2001

Bilagor

Intervjufrågor till de hemlösa

1. Hur länge har du varit utan bostad?
2. Vad ser du som den största anledningen till att du är utan bostad?
3. Vad anser du vara det största problemet med att vara utan bostad/hem?
4. Vilket upplever du vara det största hindret för dig att få en bostad?
5. Har du blivit vräkt någon gång?
6. Tror du att socialtjänsten kan förhindra att folk blir vräkta, och i så fall hur?
7. Finns det något i din situation idag som skulle kunna göra det svårt för dig att behålla ett lägenhetskontrakt?

8. Hur bodde du innan du blev bostadslös?
9. Har du bott/eller bor du nu hos släktingar eller vänner?
10. Har du bott på/eller bor du nu på något ställe som socialtjänsten står för?
11. Kan man känna sig hemma i sådana boendelösningar?
12. Har du någon gång tvingats sova utomhus?
13. Tror du att det finns många hemlösa i Helsingborg?
14. Vad tror du att hemlöshetsproblemet orsakas av?
15. Upplever du dig som hemlös?
16. Känner du igen dig i TV:s och tidningars beskrivning av hemlösa/hemlöshet?
17. Känner du samhörighet med andra hemlösa?
18. Finns det något annat utöver bostadslösheten som du upplever att du har gemensamt med andra hemlösa?
19. Befinner sig de du umgås med i en liknande situation som du själv?
20. Upplever du att det finns en sammanhållning bland de hemlösa?
21. Upplever du att du blir annorlunda bemött i samhället än de som inte är hemlösa?
22. Hur tror du att folk i allmänhet ser på dem som är hemlösa?
23. Känner du dig delaktig i samhället?
24. Upplever du att du kan styra ditt eget liv?
25. Har du haft kontakt med socialtjänsten och/eller andra myndigheter när det gäller din bostadslöshet?
26. Har du i så fall fått någon hjälp eller stöd av dem när det gäller ditt boende?
27. Vilken hjälp har du fått?
28. Anser du att du har fått den hjälp du behöver?
29. Vilka insatser från kommunen tror du hade varit till störst hjälp för de hemlösa?
30. Tycker du att man själv kan styra över hur hjälpen från socialtjänsten ska se ut, och hur mycket hjälp man vill ha?

31. Var upplever du att du har fått bäst hjälp vad det gäller din situation?
32. Ställer socialtjänsten några krav för att man ska få hjälp till ett boende?
33. Anser du i så fall att de kraven är rimliga?
34. Hur har du upplevt bemötandet från socialtjänst och andra myndigheter?
35. Upplever du att socialtjänstens personal och andra som arbetar med hemlösa kan förstå din situation?
36. Känner du att du har kunnat lita på personalen i socialtjänsten och andra organisationer som arbetar med hemlösa?
37. Tycker du att du har varit delaktig i planeringen av den hjälp du fått från socialtjänsten eller andra organisationer?
38. I så fall, på vilket sätt?
39. Tror du att situationen för de hemlösa kommer att förändras inom de närmaste åren?

Intervjufrågor till socialtjänsten och frivilligorganisationerna

1. Hur många hemlösa finns det i Helsingborg?
2. Vilka anser du bör räknas som hemlösa?
3. Vad ser du som den främsta orsaken till hemlöshet?
4. Vilka är, enligt din mening, de största hindren för att få en egen bostad om man är hemlös?
5. Anser du att de hemlösa själva kan påverka sina möjligheter att få en egen bostad?
6. Har de hemlösa några speciella svårigheter med att behålla en erhållen bostad, och i så fall vilka?
7. Hur kan man förhindra att människor blir vräkta/förlorar sin bostad?

8. Har situationen förändrats under den tiden du har arbetat med hemlösa?
9. Tycker du att hemlösheten är tillfällig, eller är det ett mer stabilt tillstånd för individerna?
10. Finns det ”hopplösa fall”, de som du anser aldrig kommer att klara av att ha en egen bostad?
11. Vilka lösningar tror/tycker du skulle vara bäst för dem?
12. Finns det någon gemensam nämnare hos de hemlösa som grupp?
13. Stämmer den bild som media visar av hemlöshet och hemlösa?
14. Tror du att allmänheten har blivit mer eller mindre vänligt inställda till de hemlösa?
15. Finns det några speciella svårigheter med att arbeta med de hemlösa som grupp?
16. Vilken inställning upplever du att de hemlösa har till myndigheter och dess anställda?
17. Vilken hjälp finns att få för de hemlösa i Helsingborg?
18. Vad har kommunen för mål/planering då det gäller de hemlösas situation i Helsingborg?
19. Vilka myndigheter och frivilligorganisationer som arbetar med hemlösa, finns i Helsingborg?
20. Hur ser du på deras arbete jämfört med ditt eget?
21. Vad erbjuder din arbetsplats de hemlösa för hjälp och stöd när det gäller att få och behålla en bostad?
22. Ställer ni några krav på motprestationer för att de hemlösa ska få någon hjälp av er?
23. Vilken hjälp och stöd erbjuds de hemlösa utöver hjälp med att få bostad?
24. Anser du att de tjänster/åtgärder ni har att erbjuda tillräckliga för att lösa problemet?
25. Vad tror/tycker du är den bästa åtgärden för att bryta hemlöshet, ur dels ett individuellt och dels ett samhällsligt perspektiv?
26. Finns det något specifikt som skiljer de hemlösa från andra grupper med svårigheter?

